

Töö number	2020-0038
Tellijä	Antsla Vallavalitsus F. R. Kreutzwaldi 1, 66403 Antsla linn Telefon: +372 785 5164; e-post: vald@antsla.ee Registrikood: 75011694 https://antsla.kovtp.ee
Konsultant	Skepast&Puhkim OÜ Laki põik 2, 12915 Tallinn Telefon: +372 664 5808; e-post: info@skpk.ee Registrikood: 11255795 www.skpk.ee
Kuupäev	23.02.2022

Antsla valla üldplaneeringu ALUSANALÜÜS

SISSEJUHATUS	3
1. ASEND	4
2. RAHVASTIK JA ASUSTUS	5
3. KESKUSED JA TEENUSED	12
4. ETTEVÕTLUS JA TÖÖHÕIVE	15
5. LIIKUVUS	21
6. EHITUS JA MAAKASUTUS	25
7. MILJÖÖVÄÄRTUSED JA VÄÄRTUSLIKU MAASTIKUD	27

Sissejuhatus

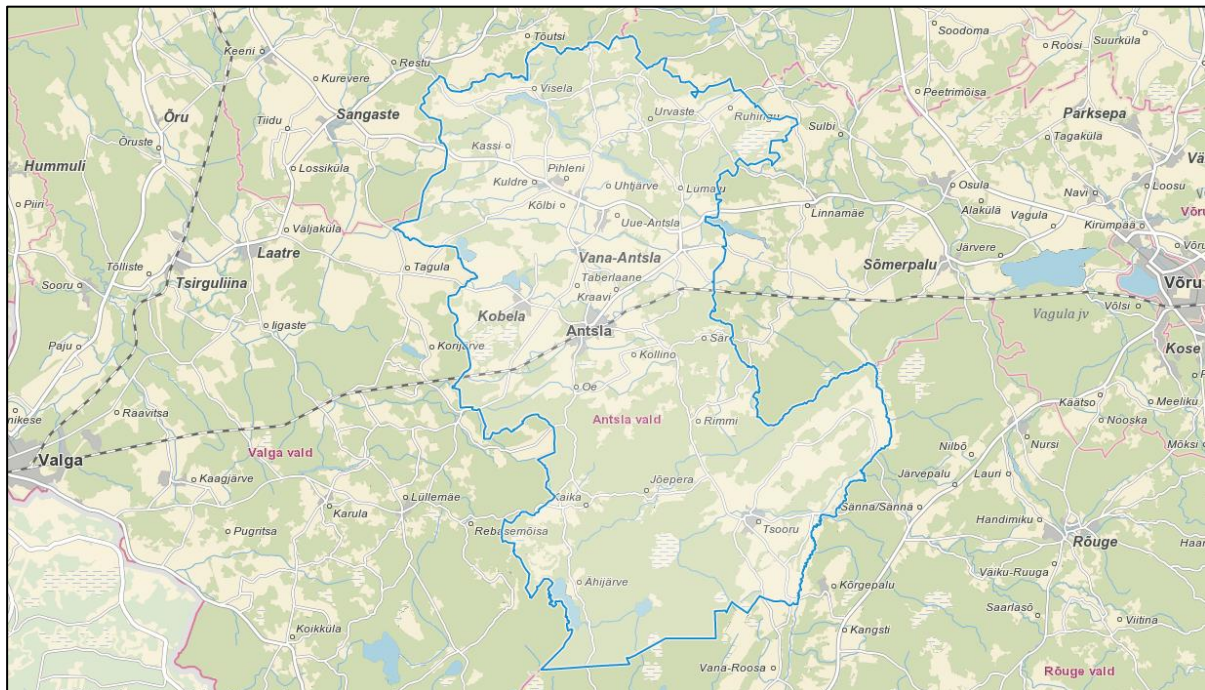
Käesolev alusanalüüs käsitleb Antsla valla üldplaneeringu koostamise prioriteetseid teemasid: rahvastikku ja asustust, maakasutust ja ehitust, ettevõtlust ja tööhõivet, transporti ja liikuvust, miljööväärtusi ning rohevõrgustikku. Need on valdkonnad, mis määravad arengu põhisuunad ja/või kus üldplaneeringuga eeldatavalt kavandatakse olulisi muudatusi. Analüüsi on koondatud viimase 10–15 aasta statistilist andmestikku, varasemate uuringute kokkuvõtteid, analüüsitud seniseid arenguid ja probleeme ja võimalikke trende. Samuti on võrreldud reaalseid arenguid Kambja valla territooriumil seni kehtivate üldplaneeringutega.

Alusinfo põhjal on esitatud võimalikud arengutrendid võttes arvesse Antsla valla arengukavas 2019 – 2030 ning Võru maakonnaplaneeringus 2030+ toodud suundumusi. Materjal on lähtekohaks üldplaneeringu lahendusvariantide koostamisel ning alternatiivsete arengusuundumuste sõnastamisel. Alusanalüüs on koostatud seisuga detsember 2020. Üldplaneeringu koostamise käigus alusanalüüsi dokumenti ei uuendata, kuid muutuvat sisendinfot võetakse arvesse järeltulevate kujundamisel edaspidise planeeringulahenduse koostamise käigus.

1. Asend

Antsla vald asub Võrumaa lääneosas (Joonis 1). Valla pindala on 410 km². Vald piirneb Valgamaa Otepää ja Valga vallaga, Põlvamaa Kanepi vallaga, Võrumaa Võru ja Rõuge vallaga. Valla keskuse - Antsla linna - kaugus Võru linnast on 34 km, Valga linnast 37 km ja Otepää linnast 40 km. Funktsionaalselt kõige enam seotud on Antsla vald maakonnakeskuse – Võru linnaga.

Antsla vallas on üks vallasisene linn, kaks alevikku (Kobela ja Vana-Antsla) ning 38 küla. Tänapäevane Antsla vald moodustati 2017. aasta oktoobris toimunud kohalike omavalitsuste volikogude korraliste valimiste tulemusena Antsla ja Urvaste valdade ühinemisel.

Joonis 1. Antsla valla asend¹

Maastikuliselt jääb Antsla vald Otepää kõrgustiku, Võru-Hargla nõo, Karula kõrgustiku ja Valga nõo piirimaile, mis muudab looduse ja maastikud vaheldusrikkaks. Kui valla keskosas Antsla ümbruses ning osaliselt ka põhjaosas on valdavalt avatud kultuurmaastikud, siis lõunaosas vahelduvad metsased kuppelmaastikud soostunud nõgude ja jõgede orgudega. Valla põhjaosa läbib loodekagusuunaliselt üle 10 km pikkune Urvaste ürgorg, kus voolab Visula jõgi ning asub mitmeid järvi: Visula järv (ka Restu-Madise järv), Punde järv, Uhtjärv, Luhasoo järv. Valla lõunaosa suurim veekogu on Ähijärv. Looduslikud tingimused määravad ka asustuse paiknemise – suurem osa asustusest on koondunud valla keskosas, seevastu põhja- ja lõunaosas on asustus hõre.

¹ Maa-ameti kaardirakendus

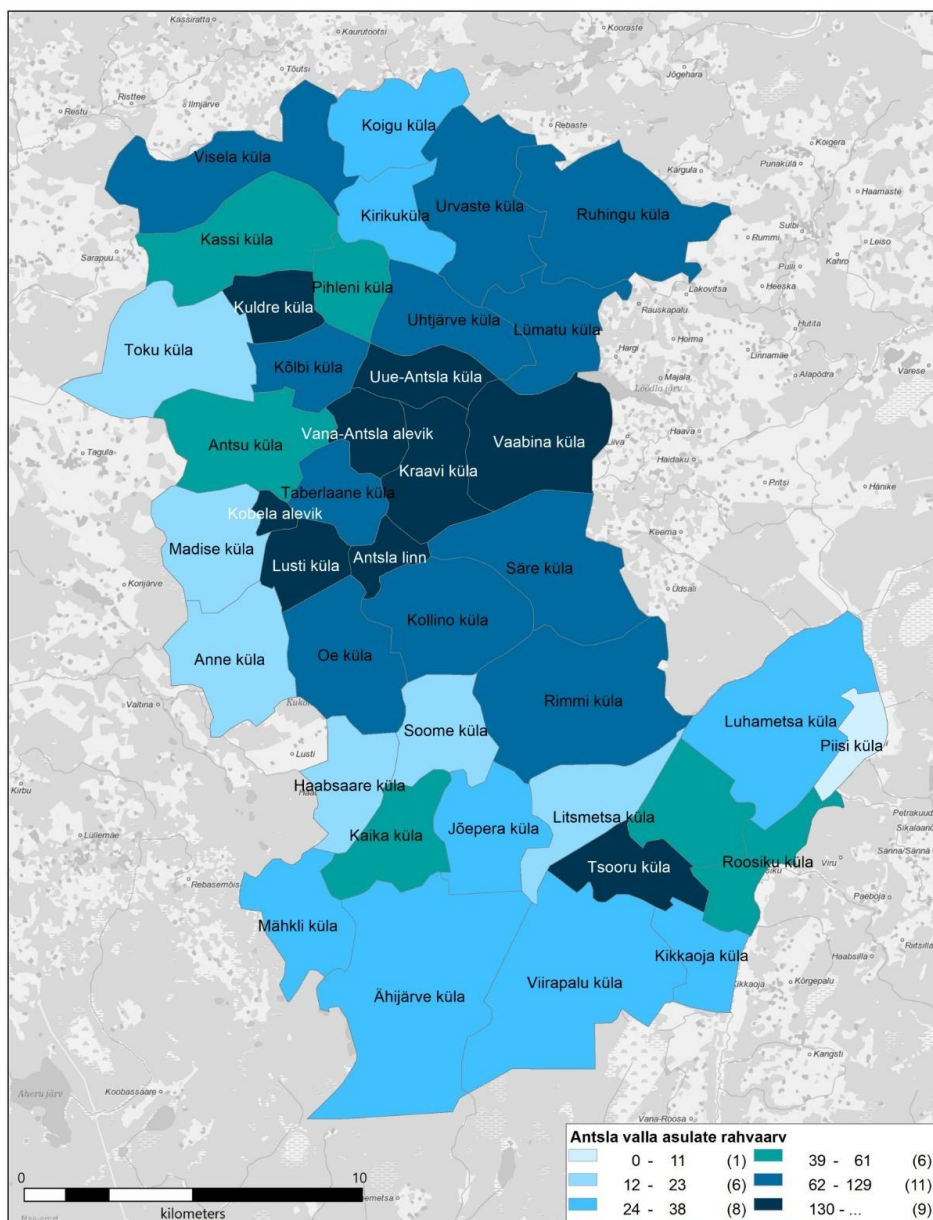
2. Rahvastik ja asustus

Antsla vallas on 41 asulat, neist üks linn, kaks alevikku – Kobela ja Vana-Antsla ning 38 küla (**Error! Reference source not found.**). Rahvastikuregistri andmetel oli seisuga 01.07.2020 vallas 4438 elanikku. Valla keskses – Antsla linnas elas 1272 elanikku ehk 29% kogu valla elanikest. Antsla linna ja endise Urvaste valla keskuse – Kuldre küla vahelisse piirkonda jäävad ka kõik valla üle 100 elanikuga asulad v.a valla lõunaosas asuv Tsooru küla (Joonis 2).

Tabel 1. Elanike arv Antsla valla asulates (13.07.2020 rahvastikuregistri andmed)

Asula	Elanike arv
Antsla linn	1272
Kobela alevik	326
Tsooru küla	209
Kraavi küla	199
Uue-Antsla küla	184
Vaabina küla	175
Vana-Antsla alevik	175
Lusti küla	169
Kuldre küla	167
Urvaste küla	90
Lümatu küla	87
Kõlbi küla	84
Kollino küla	83
Oe küla	78
Uhtjärve küla	76
Säre küla	75
Visela küla	75
Rimmi küla	71
Ruhingu küla	71
Taberlaane küla	69
Pihleni küla	61
Savilöövi küla	54
Kassi küla	52
Roosiku küla	52
Antsu küla	50
Kaika küla	47
Kikkaoja küla	36
Mähkli küla	35
Ähijärve küla	35
Jõepera küla	31
Luhametsa küla	30
Kirikuküla küla	29
Koigu küla	28
Viirapalu küla	28
Anne küla	21
Haabsaare küla	20

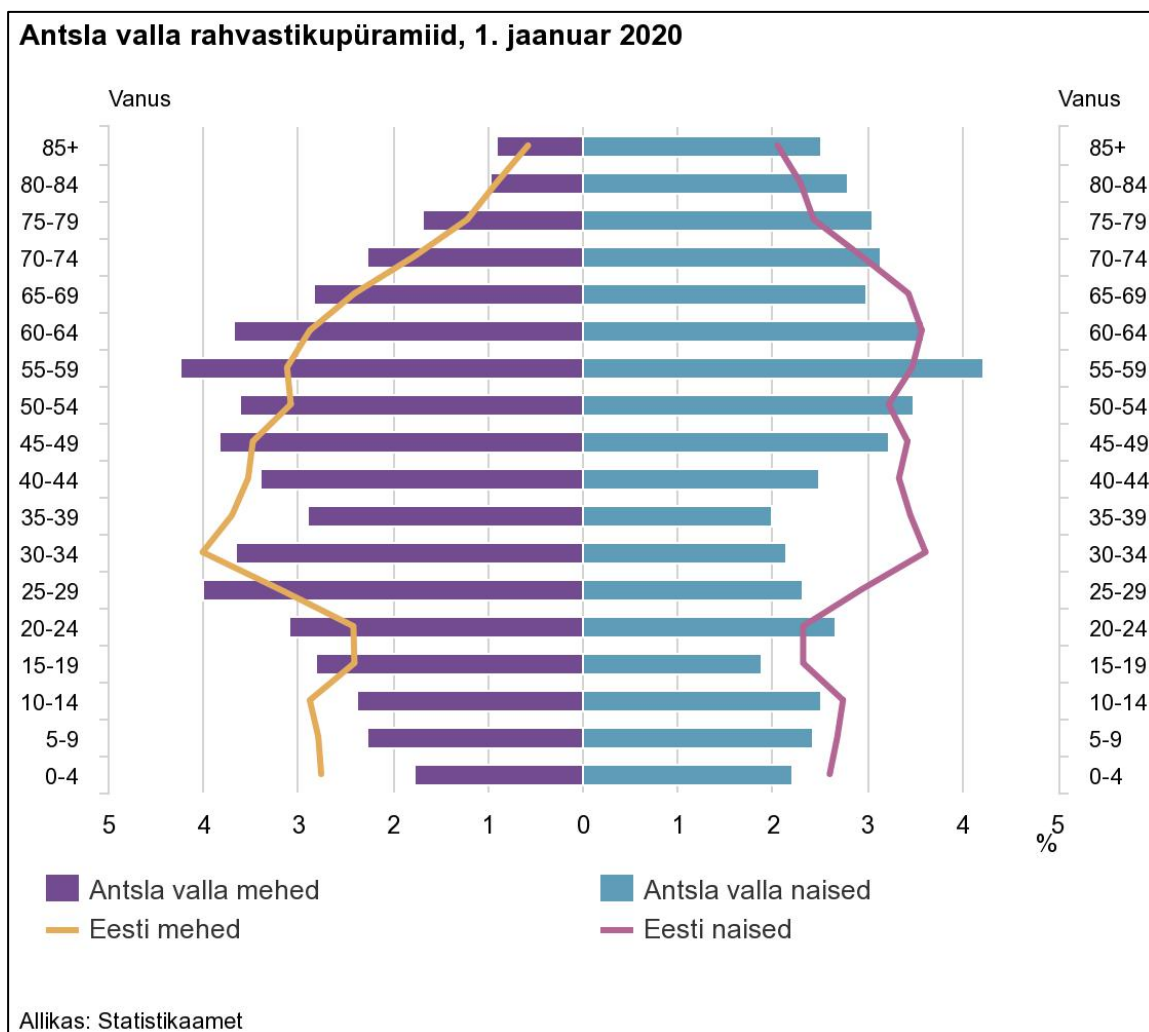
Soome küla	19
Toku küla	19
Litsmetsa küla	14
Madise küla	14
Piisi küla	2
Valla täpsus	26

Joonis 2. Elanike arv Antsla valla asulates

Valla rahvastikupüramiidilt (**Error! Reference source not found.**) hakkab silma fertiilses eas naiste väiksem osatähtsus võrreldes Eesti keskmise ja meeste samade vanuserühmadega. Noorte naiste väiksem osakaal rahvastikus põhjustab omakorda madalama laste arvu. 2020. aasta 1. jaanuari seisuga on valla rahvastikust 63,2% tööealised (vanuses 15-64), 13,6% tööeast nooremad (vanuses 0-14) ja 26,6% tööeast vanemad (vanuses 65+). Sellest tingituna on ka demograafiline

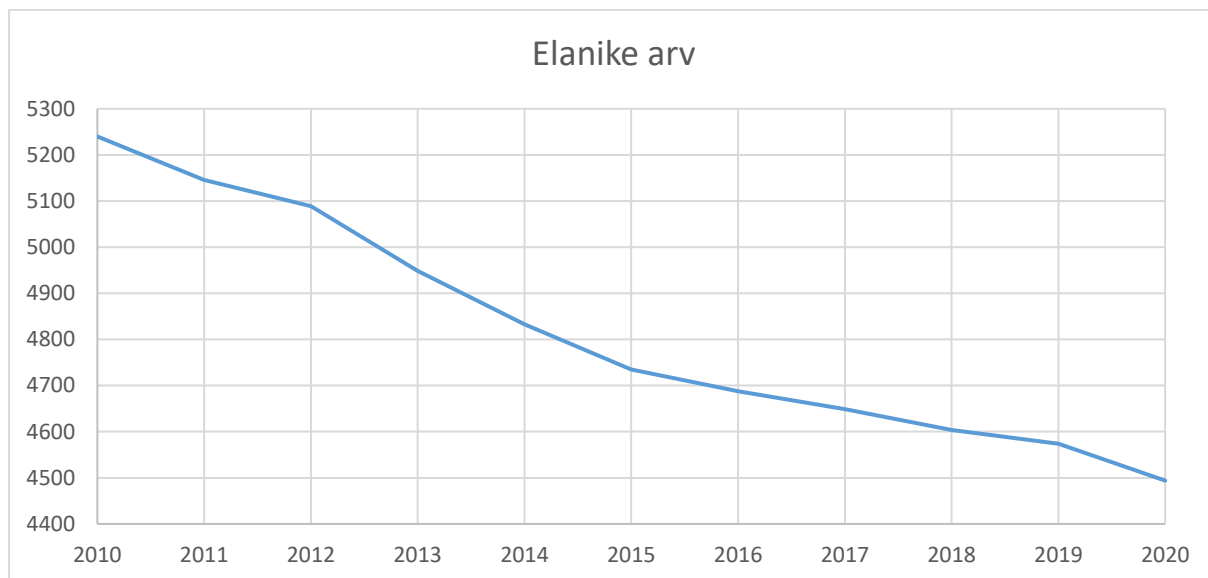
tööturuseindeks² madal -0,61 (Eesti keskmine 0,85) ning ülalpeetavate määr kõrge 58,1% (Eesti keskmine 55%) (01.01.2020 Statistikaameti andmed).

Joonis 3. Antsla valla rahvastikupüramiid 01.01.2020 seisuga (allikas: Statistikaamet)

Antsla valla elanikkond on viimase 10 aastaga tervikuna vähenenud 14,2% võrra (Joonis 4) ja seda nii väljarände kui ka negatiivse loomuliku iibe tõttu. Aastatel 2015-2019 on vähenemine olnud keskmiselt 40 inimest aastas. Antsla linna elanike arv samal ajavahemikul vähenes 17%.

² Indeks mõõdab eelseisval kümnendil tööturule sisenevate noorte ja sealt vanuse tõttu välja langevate inimeste suhet. Kui indeks on ühest suurem, siis siseneb tööturule rohkem inimesi, kui sealt vanuse tõttu potentsiaalselt välja langeb.

Joonis 4. Antsla valla elanike arv 2010-2020

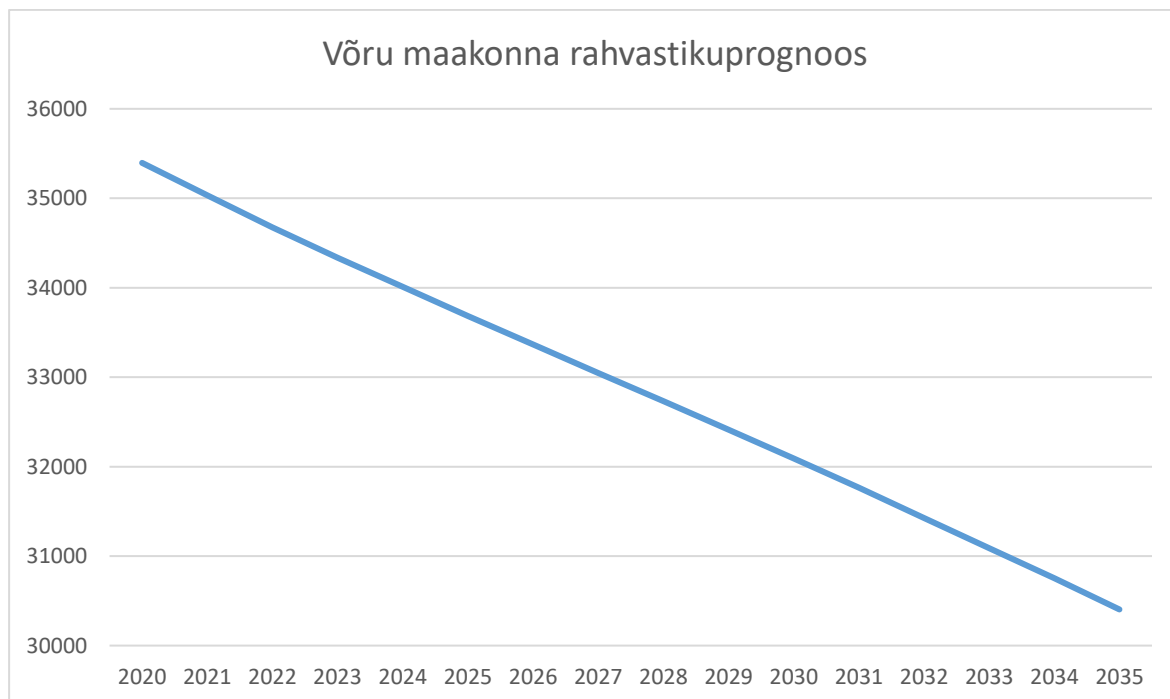
Statistikaameti prognoosi kohaselt väheneks Võru maakonna rahvaarv tänasega võrreldes aastaks 2035 ligikaudu 15% (Joonis 5). 2015. aastal prognoosis Statistikaamet perioodil 2015–2030 nii endises Urveste kui Antsla vallas elanike arvu olulist kahanemist (-18,4... -19,7 %) (Tabel 2)³. Aastateks 2015-2020 ennustati vähenemist -1,2%, reaalne vähemine on olnud mõnevõrra väiksem, keskmiselt 1%. Üldist trendi see siiski ei muuda ja arvestades ka Võru maakonna rahvastikuprognoosi, võib võrreldes aastaga 2020 eeldada aastaks 2035 vähenemist 15 kuni 18% ehk ligikaudu 3700 inimeseni. Sealjuures on laste (0-14 aastased) osakaal stabiilne (keskmiselt 13,8%), tööealiste hulk väheneb 63,5%-lt 54,5%-ni ning pensioniealiste arv kasvab 23,8%-lt 31,7%-ni.

Tabel 2. Rahvaarvu prognoositav muutus Antsla vallas 2015-2030

	2015-2020 Muutus aasta kohta	2020-2025 Muutus aasta kohta	2025- 2030 Muutus aasta kohta	2015-2030 muutus kokku
Loomulik iive	-0,8%	-1,1%	-1,4%	-14,2%
Ränne	-0,4%	-0,3%	-0,4%	-4,2 ... -5,5 %
Rahvaarvu muutus	-1,2%	-1,4%	-1,7%	-18,4 ... -19,7 %

Enim mõjutab elanike arvu kahanemist negatiivne iive. Seda saab muuta vaid lastega perede kasv Antsla vallas. Noorte perede osakaalu kasvuks on vajalik atraktiivne elukeskkond ning mitmekesised karjäärivõimalused. Eelkõige on vajalik luua töökohti noortele naistele, soodustada väikeettevõtlust ning kaugtööd. Pensioniealiste kasv toob eeldatavalt rohkem sotsiaalhoolekande kliente ja võib tekkida vajadus täiendavate hooldekodu kohtade järele.

³ Rahvastikuprognoos kohaliku omavalitsusüksuste rühmades. Klasteranalüüs. Tammur, A., Tiit, E.M. Statistikaamet, 2015

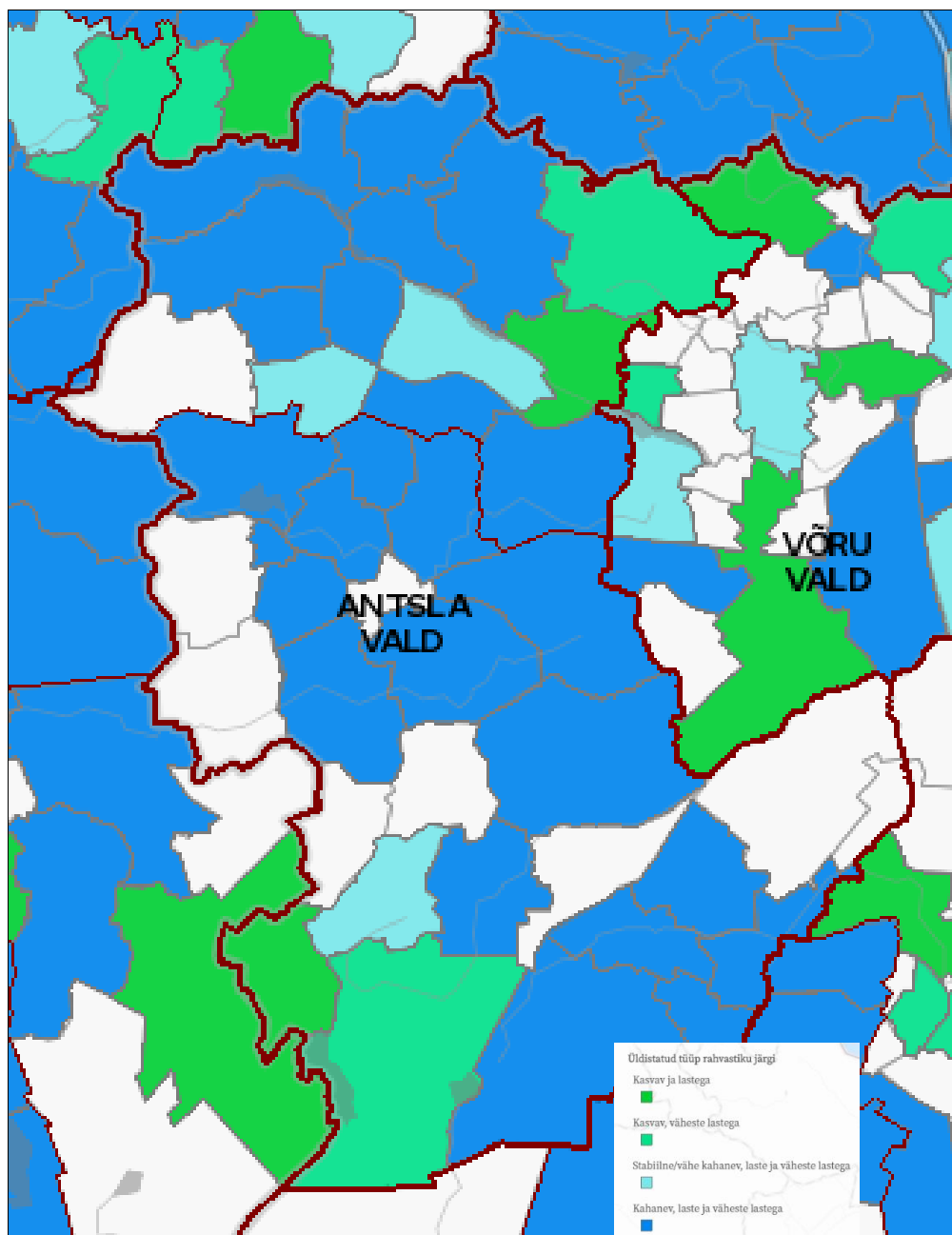

Joonis 5. Võru maakonna rahvastikuprognosis 2020-2035 (allikas: Statistikaamet)

Eesti väikeasulate uuring⁴ kinnitab samuti, et enamik Antsla valla asulaid on kahanevad, laste ja väheste lastega külad (Joonis 6⁵). Kõige elujõulisemad külad on Karula rahvusparkis - Ähijärve ja Mähkli külad ning lisaks Lümatu ja Ruhingu külad, mis on kasvavad, lastega või väheste lastega külad. Kõik need on alla 100 elanikuga külad, kus kohapeal avalikke- ja äriteenuseid ei ole ning selleks tuleb sõita Antslasse, Valka või Võrru. Elujõulisemad külad Antsla vallas (vastavalt Eesti väikeasulate uuringule) on kinnitus sellest, et atraktiivne elukeskkond võib kaaluda üles teenuste kiire kättesaadavuse.

⁴ Eesti väikeasulate uuring. Hendrikson & Ko, 2019, https://planeerimine.ee/static/sites/2/vaikeasulate_uuring_2019.pdf

⁵ Ehitisregistri andmed, külastatud 10.12.20

Joonis 6. Asulate tüübid Eesti väikeasulate uuringu järgi⁶

Kahanemine on olnud kiirem asulates, kus on rohkem korterelamuid, nagu Antsla linn, Vana-Antsla alevik, Kobela alevik, Kollino küla, Lusti küla ja Tsooru küla. Ilmselt ei vasta maapiirkondade renoveerimata ja aegunud ruumiplaneeringuga korterelamud tänaste elanike ootustele elamispindade osas. Samuti ei ole korter maapiirkonnas piisav põhjus sinna kinnistumiseks. Maa-elu seostatakse Lõuna-Eestis eelkõige oma majaga haja-asustusega looduskaunis kohas.

Vana-Antsla alevik on näide, kus pärast kutsekooli sulgemist on elujõulisest alevikust saanud kahanev asustusüksus. Kuna elanike arv seal langeb ning alevik hõlmab suurt haja-asustatud ala, on otstarbekas ÜP-ga teha ettepanek Vana-Antsla aleviku muutmiseks külaks. See hõlbustaks ja muudaks odavamaks võimaliku ehitustegevuse praeguse aleviku territooriumil, kuna kaoks planeerimisseadusest tulenev detailplaneeringu koostamise kohustus.

⁶ Eesti väikeasulate uuring. Hendrikson & Ko, 2019, https://planeerimine.ee/static/sites/2/vaikeasulate_uuring_2019.pdf

Antsla valla keskuseks olev Antsla linn toimib ühtlasi Võrumaa läänepoolse ala piirkondliku keskusena⁷. Antsla linn on tekkinud raudteejaama ümber kahele poole raudteed. 1939. aastal oli linnas 1564 elanikku, kuid II maailmasõjas hävis 55% elamispinnast. Aastatel 1950–1959 oli linn Antsla rajooni keskus. Sellel ajal ehitati kultuurimaja, alustati haigla ehitust ning valmis administratiivhoone, mis on praeguse koolimaja vana osa. Alates 1960. aastatest ehitati vähe (nii tootmisettevõtteid kui ka elamuid).⁸ Tänapäevaks on Antsla roheline, valdavalt madalhoonestatud, väikelinn. Elamutüübina valdavad üksikelamud. Kahe või enama korteriga elamuid, mis ehitatud väga erinevatel ajajärgudel, vanim aastast 1890 ja uusim aastast 1994, on kokku 35.

Teine tihedamalt asustatud asula on endise Linda kolhoosi keskuseks tekkinud Kobela alevik, kus umbes kolmandik elamutest on korterelamud, valdavalt ehitatud 1980–90ndatel. Tänu sihikindlale tootmisalade arendamisel on Kobelast saanud oluline töökohtade pakkuja. Kobela alevik on nii funktsionaalselt kui taristu osas tugevalt seotud Antsla linnaga.

Ülejäänud Antsla vallale on maastikust johtuvalt iseloomulikud hajakülad, kus talud paiknevad hajusalt põldude ja metsade vahel. Aga on ka veekogude või teede äärde kujunenud ahelkülasid, nt Lambahanna jõe äärne Lusti küla

Planeerimisettepaneku koostamisel soovitame:

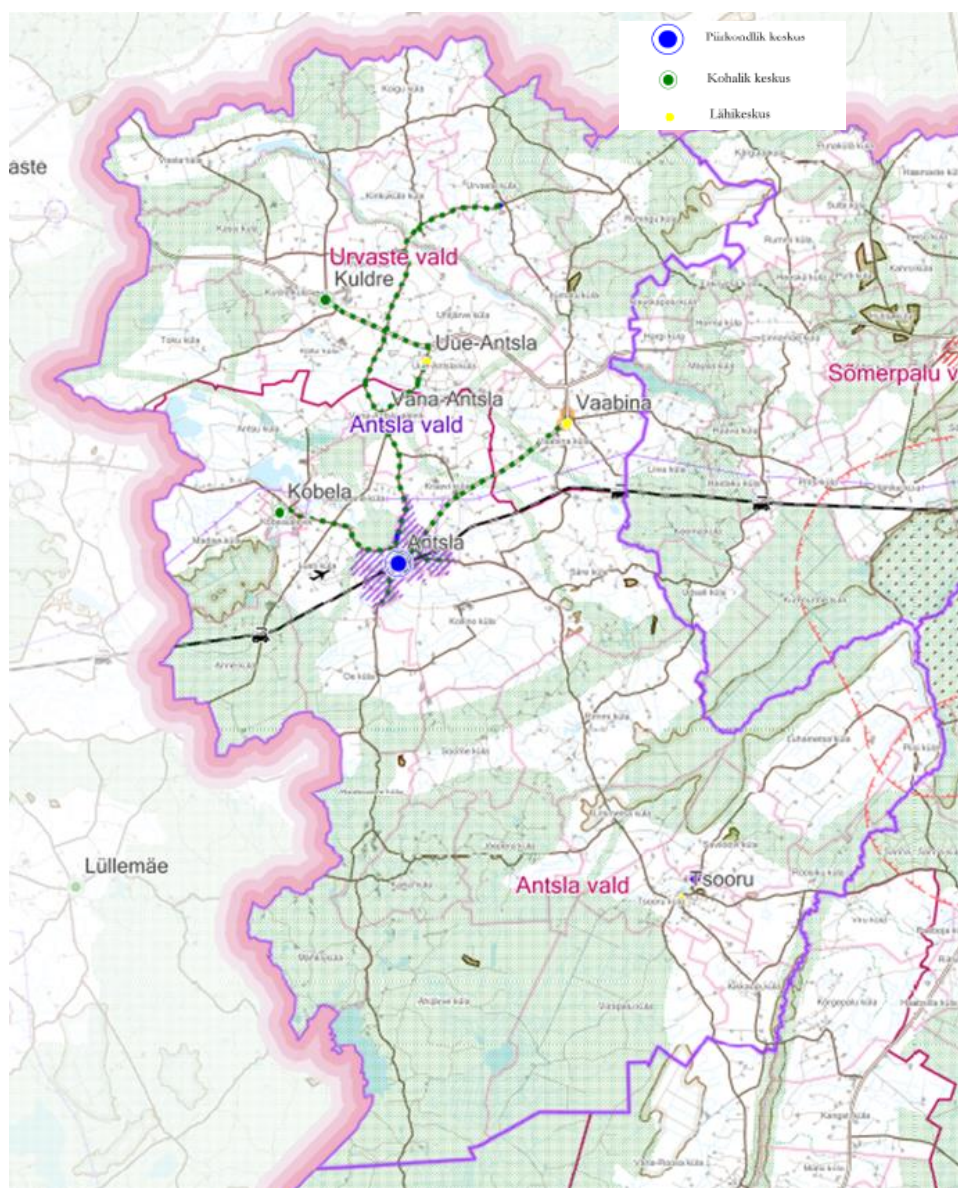
- Lähtuda rahvastikuprognosist, mille kohaselt Antsla valla elanike arv väheneb aastaks 2035 vahemikus 15 kuni 18%, kusjuures laste arv jääb samaks, tööealiste arv väheneb ja pensioniealiste arv kasvab.
- Säilitada olemasolev haridusvõrk.
- Jätkuvalt soodustada ettevõtlust ja kaugtööd vallas ning leida võimalusi uute, eeskätt naistele suunatud töökohtade loomiseks.
- Arvestada kasvava sotsiaaltoetuste vajadustega.
- Käsitleda ainsa linnalise asustuse alana Antsla linna (koos Kobela alevikuga), kogu ülejäänud valda maalise alana. Juba olemasolevate keskuste tiheduse ja kompaktsuse tõstmine suurendab piirkonna ruumilist ja funktsionaalset sidusust, soodustab mitmekesise ja kvaliteetse elukeskkonna säilimist ja tekkimist ning hoiab uue tehnilise ja sotsiaalse taristu rajamisega kaasnevad kulutused võimalikult madalal tasemel.

⁷ Võru maakonnaplaneering 2030+

⁸ <https://et.wikipedia.org/wiki/Antsla>

3. Keskused ja teenused

Võru maakonnaplaneeringu kohaselt⁹ on Võru maakonnas üks toimepiirkond, keskusega Võrus ja üks tugitoimepiirkond, keskusega Antslas. Antsla linn pakub Võru linnaga võrreldavat hulka teenuseid olles aga väiksem rahvaarvult, töökohtade arvult ja toimepiirkonna ulatuselt. Antsla linn toimib eraldiseisva tugitoimepiirkonna keskusena, kuna on mitme omavalitsuse (sh ka Valga maakonna Karula ja Tõlliste valla) elanike igapäevase liikumise keskmes. Antsla on keskusena oluline piirkonna arengu eestvedaja. Antsla linna lähiala kantide seos Võru linnaga on väike, mis näitab, et elanikud on funktsionaalselt igapäevaselt seotud Antsla linnaga. Antsla kui tugitoimepiirkonna keskuse tugevdamine toimub läbi tootmis- ja ettevõtlusalade arendamise (eelkõige Antsla-Kobela teljel), Antsla teenuste valiku ja kvaliteedi tõstmise ning liikuvuse parandamise.

Joonis 7. Võru Maakonnaplaneeringuga määratletud keskuse Antsla vallas (väljavõte maakonnaplaneeringu joonisest Asustuse suunamine)

⁹ Võru maakonnaplaneering 2030+

Võru maakonnaplaneeringuga määratletud keskuste võrgustik (Joonis 7) moodustub erineva taseme keskustest, mille määramisel on lähtutud töökohtade ja erinevate teenuste paiknemisest, samuti toimepiirkondadest – arvestatud on funktsionaalsete seostega, millised keskused - tagamaad koos toimivad. Keskuste määramise eesmärgiks on tagada kogu maakonnas töökohtade ning teenuste kättesaadavus ning seeläbi elukvaliteet nii linnades kui maapiirkondades. Keskuste 4-astmeline hierarhia lähtub põhimõttest, et madalama taseme keskustest kõrgemale liikudes lisandub teenuseid, mida on antud tasemel oluline tagada (Tabel 3. Keskuste hierarhia koos nende miinimum teenuste tasemega). Hierarhia kõrgeimal tasemel on maakonnakeskus – Võru linn.

Tabel 3. Keskuste hierarhia koos nende miinimum teenuste tasemega

		PIIRKONDLIK KESKUS
		ehituskaupade kauplus (remont, aed, kodu)
KOHALIK KESKUS		esmatasandi tervishoiukeskus
autokütuse müügikoht		hambaravikabinet
esmatasandi tervishoiukeskuse filiaal, perearstipraksis		apteek
LÄHIKESKUS	haruapteek	konstaablijaoskond
Era- ja kogukonna initsiatiivil baseeruvad teenused, nt toiduainete kauplus, seltsimaja jm	põhikool	maagümnaasium
	vabatahtlik päästeüksus	sularaha automaat
	piirkonnapolitseainiku vastuvõtupunkt	postipank
	lasteaed	pakiautomaat
	noortekeskus	postkontor
	postipunkt	ujula
	rahvamaja	töötukassa büroo
	raamatukogu	valla- ja linnavalitsus
	terviserada	ühistranspordi sõlmjaam/terminal
	spordisaal	kultuurikeskus
	sotsiaaltöötaja vastuvõtukabinet	kiirabijaam (brigaadi asukoht)
	päevakeskus	päästekomando
		hooldekodu eakatele

Antsla linn on piirkondlik keskus, mis teenindab väiksemat rahvastikku kui maakondlik keskus ning pakub väiksemat hulka teenuseid ja töökohti. Piirkondlikku keskust eristab madalama taseme kohalikust keskusest see, et pakutakse erinevaid kvaliteetteenuseid.

Kuldre küla ja Kobela alevik on kohalikud keskused, kus pakutakse kodukoha lähedal esmavajalikke teenuseid. Kobela alevik on ka oluliseks kohaliku tasandi töökohtade pakkujaks.

Vaabina küla, Vana-Antsla alevik, Uue-Antsla küla ja Tsooru küla on määratletud kui lähikeskused, mis pakuvad kohalike keskustega võrreldes suhteliselt väiksemat hulka teenuseid, kuid mille roll on oluline üksikute kodulähedaste teenuste pakkumisel. Teenuste pakkumiseks on siin vajalik era- ja kogukonna initsiatiiv.

Antsla vallas määratletud kohalikud- ja lähikeskused eraldi võttes ei taga üksi ette nähtud minimaalset teenuste taset. See on tingitud rahvastiku paiknemise eripärast vallas – suurem osa rahvastikust paikneb 10 km kaugusel Antsla linnast, mistõttu on suurele osale elanikkonnast vajalikud teenused Antsla linnast hästi kättesaadavad ja puudub vajadus ning majanduslik

põhjendatus neid dubleerida. Kohalikuks keskuseks määratud endine Urvaste valla keskus, Kuldre küla, paikneb Antsla linnast vaid 8 km kaugusel. Siiski on see lähim keskus valla põhjaosa küladele, mistõttu on põhjendatud Kuldres säilitada vähemalt olemasolev teenuste tase.

Kobela aleviku roll kohaliku keskusena seisneb eelkõige Kobela tööstusalal baseeruvate töökohtade pakkumises. Töö ja kodu vahel liikudes soovivad inimesed saada samast ka esmased teenused, nagu kauplus või postipunkt. Lähikeskusteks määratud Vaabina külas, Vana-Antsla alevikus ning Uue-Antsla külas on samuti igaühes vaid üksikud teenused (nt raamatukogu v rahvamaja), kuna Antsla linn on vähem kui 10 min sõiduteekonna kaugusel. Erandiks on Antsla linnast 14 km kaugusel asuv Tsooru küla, mis on valla lõunaosa keskuseks ning, kus teenuste spekter on laiem – olemas on kauplus, rahvamaja, raamatukogu, noortetuba, päästekomando. Üldplaneeringu koostamisel on otstarbekas üle vaadata, kas Vaabina küla, Vana-Antsla alevik ning Uue-Antsla küla on mõistlik säilitada lähikeskustena või pigem panustada teenuste taseme tõstmisele Antsla linnas ning heale ühistranspordile. Tsooru küla positsiooni lähikeskusena võiks tugevada ja teenuseid lisada, nt laste päevahoiu.

Planeerimisettepaneku koostamisel soovitame:

- Üle vaadata, kas Vaabina küla, Vana-Antsla alevik ning Uue-Antsla küla on mõistlik säilitada lähikeskustena või pigem panustada teenuste taseme tõstmisele Antsla linnas ning heale ühistranspordile.
- Tugevdada Tsooru küla positsiooni lähikeskusena ja lisada teenuseid, nt laste päevahoiu.

4. Ettevõtlus ja tööhõive

Antsla vallas oli 2018.a. äriregistri kontaktaadressi järgi 257 äriühingut. Nii töötajate arvu, käibe kui ekspordi järgi on olulisim valdkond töötlev tööstus (Tabel 4). Sealjuures annab valla suurim tööstusettevõtte AS Antsla-Inno umbes 2/3 töötleva tööstuse töökohtadest, 2/3 ekspordist ja poole käibest. Olulisemad ettevõtlusvaldkonnad on veel ehitus, veondus ja laondus ning hulgi- ja jaekaubandus koos mootorsõidukite ja mootorrataste remondiga.

Tabel 4. Ettevõtete jaotus valdkonniti (2018. a äriregistri andmed)

Valdkond	Ettevõtteid	Töötajaid	Käive	Eksport
Töötlev tööstus	22	302	20425161	15877975
Hulgi- ja jaekaubandus; mootorsõidukite ja mootorrataste remont	25	102	13319494	1895711
Veondus ja laondus	16	80	9982606	1757637
Ehitus	31	118	5427073	1875113
Põllumajandus	52	72	4364428	8174
Muud teenindavad tegevused	12	16	1835567	309153
Haldus- ja abitegevused	8	52	934519	0
Tervishoid ja sotsiaalhoolekanne	3	27	743094	0
Kinnisvaraala tegevus	11	12	599306	247661
Kutse-, teadus- ja tehnikaala tegevus	19	4	390349	0
Majutus ja toitlustus	6	7	268198	0
Kunst, meelelahutus ja vaba aeg	8	7	181389	0
Haridus	5	3	121967	3348
Mäetööstus	1	2	18505	5616
Finants- ja kindlustustegevus	3	0	16805	0
Info ja side	4	1	8207	0
Veekogumine, -töötlus ja -varustus	1	0	4442	0
Valdkond puudub	30	0	0	0
Kokku	257	805	58641110	7690388

Suurem osa ettevõtetest on kuni 10 töötajaga mikroettevõtted (Tabel 5). Mikroettevõtted kuuluvad valdavalt tertsiaarsektoris (kaubandus, teenindus jms), nende ruumivajadus on enamasti väike ning kohalikel omavalitsustel ei ole palju võimalusi ettevõtete asukohavalikut suunata, kuid on võimalik panustada sobilike tingimuste kujundamisse – nt taristusse. Üle 10 töötajaga ettevõtteid on 15 (Tabel 6).

Tabel 5. Ettevõtete jaotus töötajate arvu järgi (2018. a andmed)

Töötajate arv	Ettevõtete arv
Kuni 1	187
2 kuni 5	44
6 kuni 10	11
11 kuni 50	12

Tabel 6. Üle 10 töötajaga ettevõtete jaotus valdkonniti

Valdkond	Ettevõtete arv
Töötlev tööstus	5
Ehitus	2
Hulgi- ja jaekaubandus; mootorsõidukite ja mootorrataste remont	2
Veondus ja laondus	3
Haldus- ja abitegevused	1
Tervishoid ja sotsiaaltoetused	1
Põllu- ja metsamajandus	1

Olulisim valdkond, kus ettevõtetes on töötajaid üle 10, on töötlev tööstus (Tabel 6). See on ka valdkond, mis loob enim töökohti ning vajab ka üldplaneeringu koostamise käigus suuremat tähelepanu, kuna vajab tootmiseks sobilikku maad ja taristut. Võru maakonnaplaneeringus on eelnevatele uuringutele ja kavadele¹⁰¹¹ toetuvalt välja toodud kuus maakonna olulisemat ettevõtlusala sh Kobela tööstusala Antslas. Maakonnaplaneeringus leitakse, et otstarbekas on eelkõige olemasolevate struktuuride ära kasutamine ja väärtustamine, seda nii elamuarenduses kui ettevõtluses ning puudub vajadus täiendavate suuremate tootmisalade määramiseks maakonnaplaneeringu tasandil.

Kobela alevikus asuv Kobela tööstusala asub Laatre-Antsla maantee äärsel alal. Kobela tööstusala jaguneb kaheks: eraomandis olev tööstusala 15,5 ha ja munitsipaalomandis olev tööstusala, ca 7 ha. Munitsipaalomandis oleval alal on kehtiv detailplaneering, millega on tööstusala kavandatud 7 krunti kogupindalaga umbes 50 460 m². Kruntide suurused varieeruvad 5000 m² kuni 10 000 m². Kahe ala vahele jääb kohalik maantee (Lusti tee nr 1430010). EASi piirkondade konkurentsivõime tugevdamise programmist saadi toetus suurusega 217 849,09 eurot, mille rekonstrueeriti Lusti tee koos tänavalgustusega 550 m ulatuses. Investeeringu abil parendati Lusti teega piirnevate olemasolevate kui ka uute ettevõtete liiklemistingimusi. PKT tegevuskava¹² kohaselt pidi see looma eeldused uute ettevõtete lisandumiseks Kobela tööstusala territooriumile. Kobela tööstusala on eelkõige oodatud ettevõtted, mis tegutsevad puidu- ja toiduainetööstuse ning transpordi ja põllumajanduse valdkonnas, piirkond sobib hästi väiksematele arendustele¹³.

2018. aasta alguses on Kobela tööstusala seadud kaks hoonestusõigust. Tänapäevaks on Kobela tööstusala liikunud seni Antsla linnas asunud ja tootmist laiendada soovinud Baltic Steelarc OÜ.

Teiseks ettevõtteks, kelle kasuks on seadud hoonestusõigus, on puidutööstusettevõtte OÜ MPPUIT. Tööstusala valmimise järgselt saab tööstusala piirkonnas olema töökohti (2 km raadiuses) 300 või isegi enam. Kobela tööstusala on Võru maakonna tööstusala arendusprojekti kuulunud aladest kõige jõudsamalt edasi liikunud. Antsla valla perspektiivseks tööstusala arendusprojektiks on

¹⁰ Võrumaa ettevõtlusala Misso, Väimela, Võrusoo, Kobela, Vastseliina ja Rõuge teostatavus-tasuvusanalüüs ning turundusplaan. Võrumaa, 2013.

https://maakonnaplaneering.ee/documents/2845826/19109293/V%C3%B5rumaa_TTA_25.11.2013.pdf/9ad51749-8bac-494c-8eca-0f7adf16c8

¹¹ Võru maakonna konkurentsivõime tugevdamise tegevuskava. https://www.rahandusministeerium.ee/sites/default/files/document_files/REGO/voru_pkt_tegevuskava.pdf

¹² Võru maakonna konkurentsivõime tugevdamise tegevuskava. https://www.rahandusministeerium.ee/sites/default/files/document_files/REGO/voru_pkt_tegevuskava.pdf

¹³ <https://www.investinvoru.com/toostusalad/kobela/>

teine, potentsiaalne tööstusala Maratinurga (Kobela II), mis jääb Kobela tööstusalast umbes 1 km kaugusele. Tegu on 11 ha suurusega alaga, valla lähiaja eesmärk on maa ostmine riigilt.¹⁴

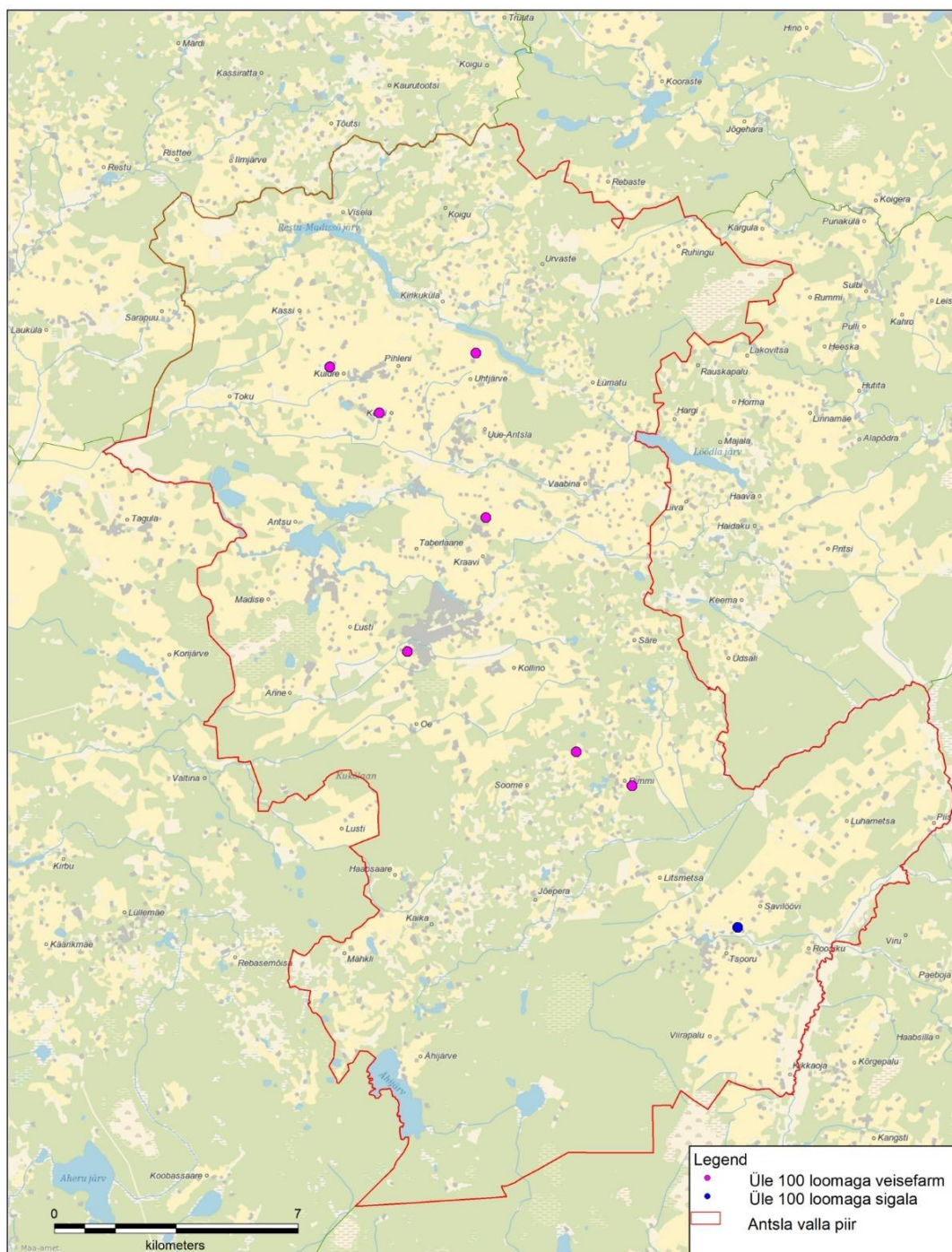
Arvestades kasvavat tööjõunappust ja olukorda, kus Antsla valla ettevõtted konkureerivad tööjõu pärast teiste Lõuna-Eesti keskustega, on omavalitsusel mõistlik keskenduda Kobela tööstusala(de) arendamisele ja turundamisele ning mujal uusi tootmisalasid mitte reserveerida. Üle tuleb vaadata kehtivates üldplaneeringutes tootmiseks määratud alad ning otsustada, kas tootmine ÜP-s määratletud kohtades on jätkuvalt perspektiivne või on otstarbekas mõni muu maakasutus. Hajaasustuses, kus valdavalt on tegemist põllumajandustootmisega, peab seda soodustama muuhulgas ka hõlpsa ehitamisega ning uute tootmishoonete püstitamist võimaldama reeglina projekteerimistingimuste alusel. Mõistagi, kui tegu on olulist ruumilist ja keskkonnamõju omava objektiga, tuleb kaaluda detailplaneeringu algatamist.

Põllumajanduses on tegevad 52 ettevõtet, neist ligikaudu pooled tegelevad teravilja või muu taimekasvatusega. Loomakasvatusega tegelevaid ettevõtteid on 10, kuid osa Antsla valla farme kuulub ka mujal registreeritud ettevõtetele. Samal ajal PRIA andmetel on 30.06.2020 seisuga Antsla vallas 114 loomapidajat. Neist 92 peab veiseid, 24 lambaid ja kaks sigu. 61-l loomapidajal on alla 20 looma. Üle 100 pealisi karju on 13 (Tabel 7). Suurim on Savilöövi külas asuv sigala 9229 loomaga. ÜP ja keskkonnamõju kontekstis tuleb tähelepanu pöörata eelkõige suurematele veisefarmidele ja sigalatele (Joonis 8), mis võivad põhjustada naabruskonnale probleeme eelkõige lõhnahäiringute tõttu.

Tabel 7. Üle 100 kohalised loomapidamishooned või –alad Antsla vallas (allikas: PRIA, 31.06.2020 seisuga)

Küla	Talu	Lambaid	Veiseid	Sigu
Savilöövi küla	Savimäe	0	0	9229
Oe küla	Metsa	260	0	0
Kuldre küla	Kuldrepiima	0	251	0
Oe küla	Tuulemäe	0	191	0
Säre küla	Säre	160	0	0
Kõlbi küla	Lao	0	143	0
Rimmi küla	Tootsi laut	0	141	0
Kraavi küla	Koosa	0	121	0
Uhtjärve küla	Neeve	0	116	0
Jõepera küla	Pihlemäe	111	0	0
Mähkli küla	Ala-Mähkli	110	0	0
Pihleni küla	Hinuri	106	3	0
Rimmi küla	Ivaski	0	102	0

¹⁴ Tööstusala analüüs. Geomedia, 2018

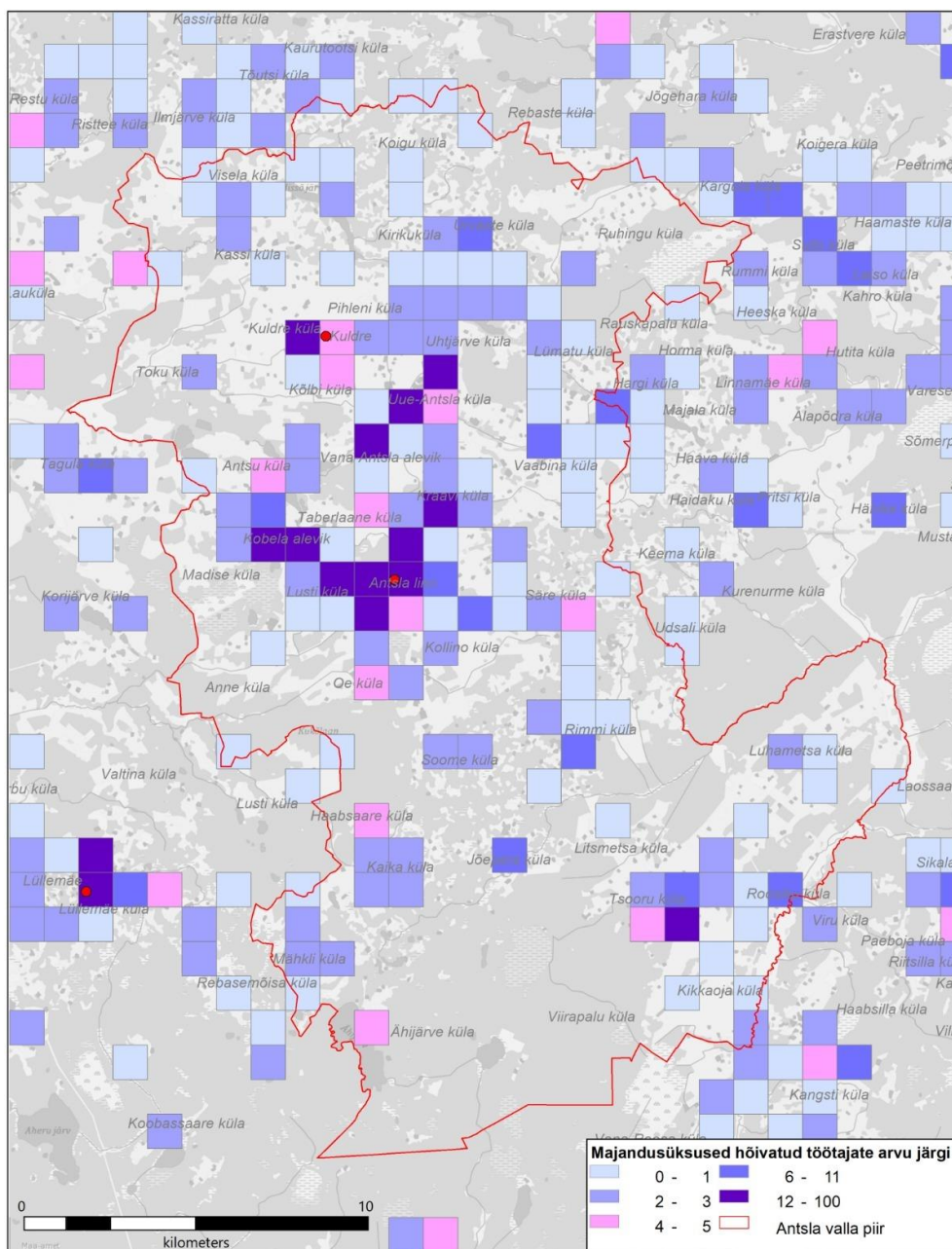
Joonis 8. Üle 100 pealised veisefarmid ja sigala Antsla vallas

Ehitisregistris¹⁵ on kasutusel olevaid loomapidamishooneid 101, valdavalt on need enne 1990. aastat ühismajandite poolt rajatud farmihooned. Võrreldes loomapidamishoonete arvu loomapidajate arvuga, võib eeldada, et ligi pooled hooned siiski ei ole sihtotstarbelises kasutuses. ÜP koostamise käigus tuleb selgeks teha, millised alad/hooned on perspektiivsed loomapidamiseks ja millistele on otstarbekas anda muu kasutus (nt taastuvenergeetika).

¹⁵ Ehitisregister, külastatud 18.08.2020

Töökohti oli ettevõtetes Äriregistri andmetel 805. Samal ajal Maksuameti andmetel sai Antsla valla äriühingutest sissetuleku 892, füüsilisest isikust ettevõtjana või –ettevõtelt 37 inimest, Antsla Vallavalitsuselt ja selle allasutustelt 289 inimest ning MTÜdelt ja SA-delt 44 inimest. Kokku maksti tööjõumakseid 1262 inimese pealt. Keskmine maksumaksjate arv Antsla vallas 2018. aastal oli 1895. Arvestades, et Antsla valla ettevõtetes töötab inimesi ka väljaspool Antsla valda, on hinnanguliselt 600 kuni 800 elanikku tööga hõivatud väljaspool koduvalda.

Töökohad on koondunud Antsla linna ja Kobela aleviku piirkonda (Joonis 9). Rohkem töökohti on ka asulates, kus paikneb valla allasutusi, nagu Kuldre ja Tsooru külad.

Joonis 9. Majandusüksused hõivatud töötajate arvu järgi (allikas: Statistikaamet, 2019.a seisuga)

Planeerimisettepaneku koostamisel soovitame:

- Antsla valla perspektiivsed tööstusalad on Kobela I ja II tööstusala. Mujal suuremate tootmisalade reserveerimiseks vajadus puudub. Üle tuleb vaadata kehtivates ÜPdes määratud alad ning otsustada nende vajadus.
- Põllumajandus on vallas jätkuvalt oluline valdkond, seda ettevõtlusena kui maastike hooldajana ning ÜP koostamisel peab arvestama põllumajandustootjate vajadustega.
- Hajaasustuses on ettevõtluse soodustamiseks otstarbekas lubada tootmishoonete püstitamist üldjuhul projekteerimistingimuste alusel. Lähtuvalt tootmise iseloomust ja asukohast peab jääma võimalus detailplaneeringu algatamiseks.

5. Liikuvus

Liikuvus tähendab võimet liikuda ühest kohast teise, kasutades ühte või mitut transpordiliiki ja teenuseid inimeste liikumisvajaduste rahuldamiseks¹⁶. Liikuvusanalüüsi eesmärk on välja selgitada, milliseid transpordiviise millistes piirkondades vallas arendada ja parandada ning millist taristut selleks vaja on. Sõltuvalt sellest, millised on inimeste liikumisvajadused, tuleb valida transpordiviis, mida eelisarendada (maantee-, rööbas-, ühistransport, multimodaalsus, eratransport ja/või jagatud liikuvus, kergliiklus).

Riigi transpordi ja liikuvuse arengukava¹⁷ näeb ette üle-eestilise autostumise ohjeldamiseks auto, ühistranspordi ning jalgratta kombineerimist, jagamismajandust ning selle eelduseks olevat hästi toimivat andmevahetust ja tehnilist võimekust nii linnas kui ka maal. Autoga liikumisvõimaluste tagamine on kriitilise tähtsusega hajaasustusega piirkondades, kus pole majanduslikult mõistlik pakkuda raudteeühendust ega tihedat bussiliiklust. Kohalike omavalitsuste teede arendamisel toetab riik eelkõige ühistranspordiga, transiitliikluse ja ettevõtlusega seotud sõidu- ja kergliikluste seiskorra parandamist.

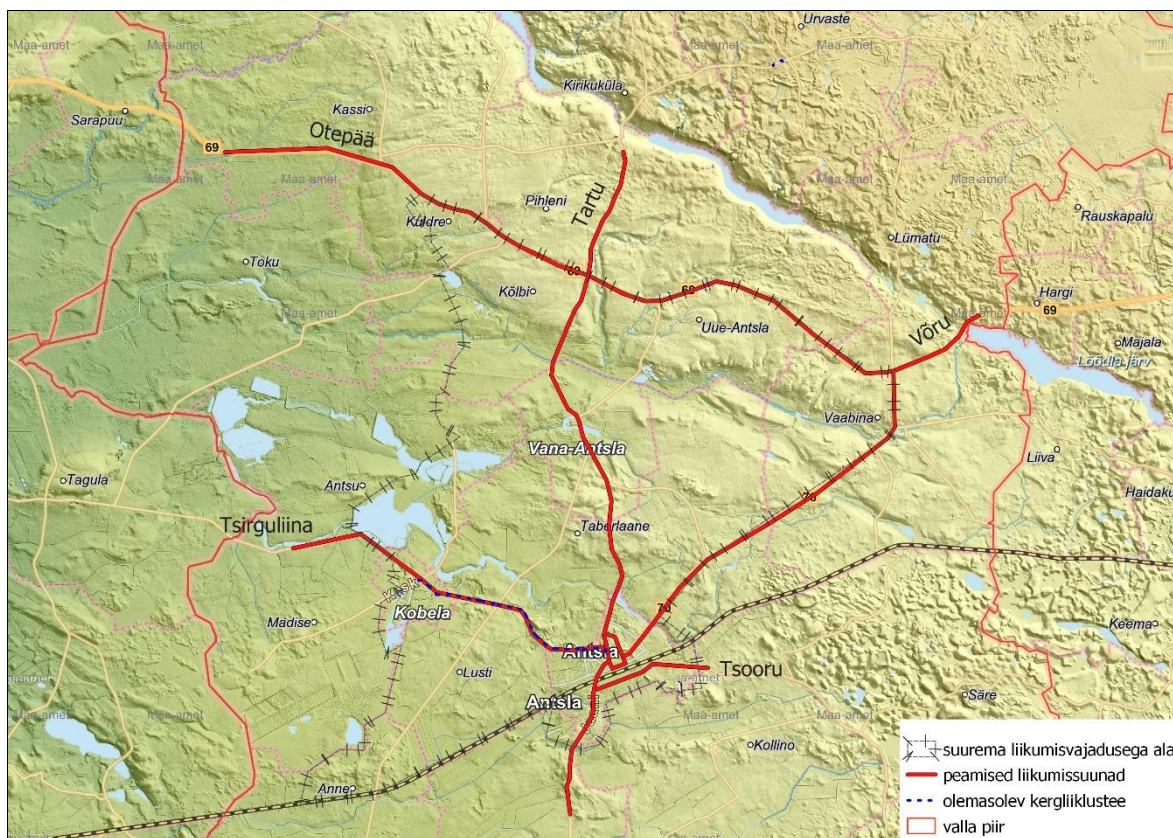
Enamik liikumisi algab inimese elukohast ning liikumisvajadus on seotud teenuste, nagu lasteaed, kool, toidupood, postkontor jm, ning töökohtade kaugusega elukohast. Sageli on teenuste kasutamine ja töö ühendatud. Inimesed eelistavad kasutada neid teenuseid, mis jäävad nende tööliikumise trajektoorige. Hajaasustuses ei ole mõeldav kõikide teenuste ja töökohtade paiknemine kodu läheduses, vaid peab olema võimalik neile võimalikult kiiresti ja hõlpsalt ligi pääseda. Teenuste kättesaadavus mõjutab liikumisvajadust ja sellest sõltub nii vallasisene kui -väline liikumine ning liikumisviisi valik. Kõige suurema mahuga liikumist põhjustavad lasteaed-kool, töökohad ning esmatähtsad teenused (tervishoid, kaubandus jmt). Teenuste ja töökohtade paiknemine ruumis määrab selle, kuhu inimesed erinevatel põhjustel liiguvad, liikumise maht ja ajalisus omakorda tuleneb funktsiooni eripärast. Näiteks teenindusettevõtete hulgas on hajaasustuses olulise mahuga eeskätt toidukauplused, mis loovad olulise liikumismahu.

Antsla valla eripäraks on, et nii valdav osa rahvastikust (Joonis 2), keskustest ja teenustest (Joonis 7) kui töökohtadest (Joonis 9) paikneb valla keskusest Antsla linnast maksimaalselt 10 km raadiuses. Kõige suurem on seega liikumisvajadus piirkonnas Antsla linn - Anne küla - Kobela alevik - Kuldre küla - Uue-Antsla küla - Vaabina küla mööda Antsla - Vaabina, Võru - Kuigatsi - Tõrva, Laatre - Antsla ja Antsla - Kanepi maanteid (Joonis 10). Need on ka maanteed, mis ühendavad Antslat olulisemate keskustega - Võru, Otepää ja Tartuga. Laatre - Antsla tee on ühendus Tsirguliina raudteejaamaga, mida paljud valla elanikud kasutavad rongile minekuks Tartusse ja Tallinna reisimisel.

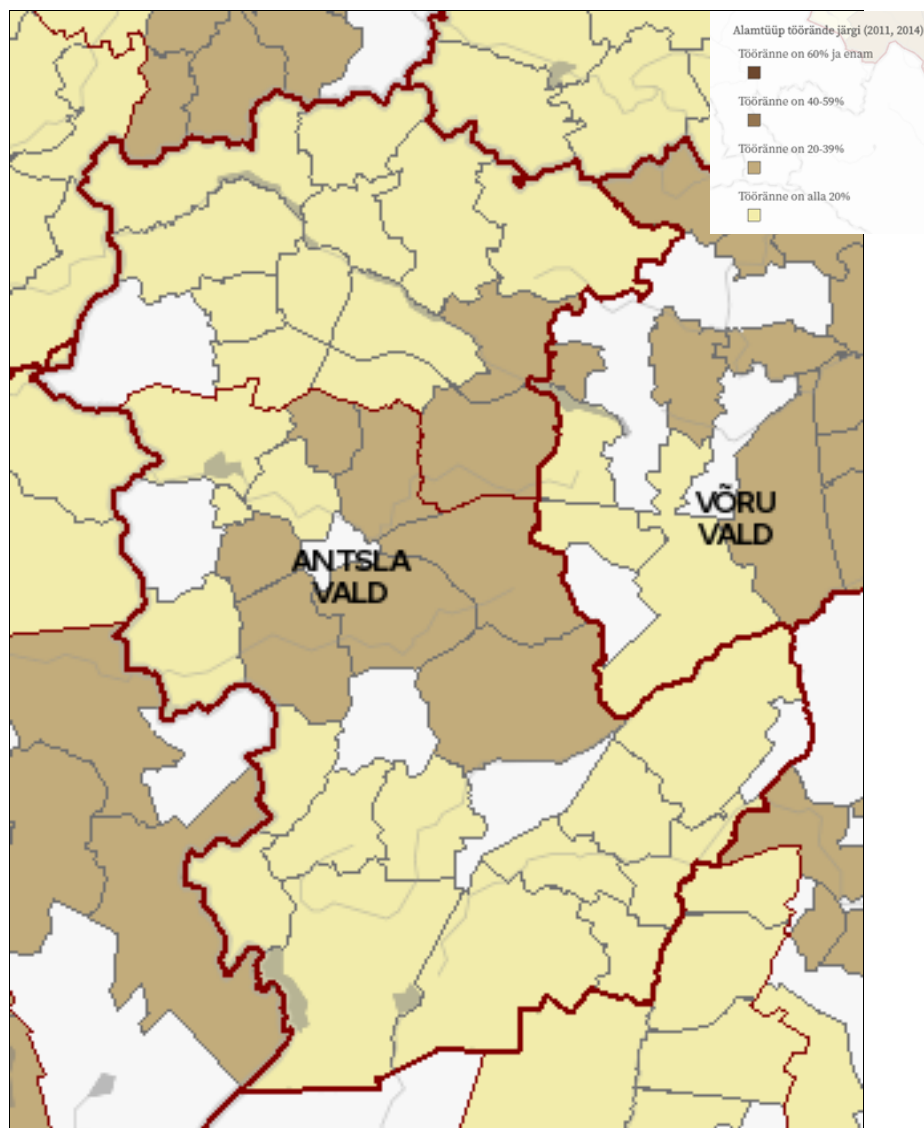
Antsla linnast kaugemale jäävates küldes on liikumisvajadus väiksem, kuna inimesed on paiksemad - tööränne on enamasti vaid alla 20% (Joonis 11) ning ka lasteaia- ja kooliealisi lapsi on seal vähe (Joonis 6). On rohkem eakamaid inimesi, kes vajavad teenuseid, nagu toidupood, perearst, raamatukogu jm. Valla lõunaosa küldes jaoks on kohalikuks keskuseks Tsooru küla ning põhjaosas Kuldre küla, kus esmatasandi teenused on kättesaadavad.

¹⁶ Transpordi ja liikuvuse arengukava 2021-2035. Eelnõu.
https://www.mkm.ee/sites/default/files/transpordi_ja_liikuvuse_arengukava_2021-2035_en.pdf

¹⁷ Transpordi ja liikuvuse arengukava 2021-2035. Eelnõu.
https://www.mkm.ee/sites/default/files/transpordi_ja_liikuvuse_arengukava_2021-2035_en.pdf

Joonis 10. Suurema liikumisvajadusega ala Antsla vallas

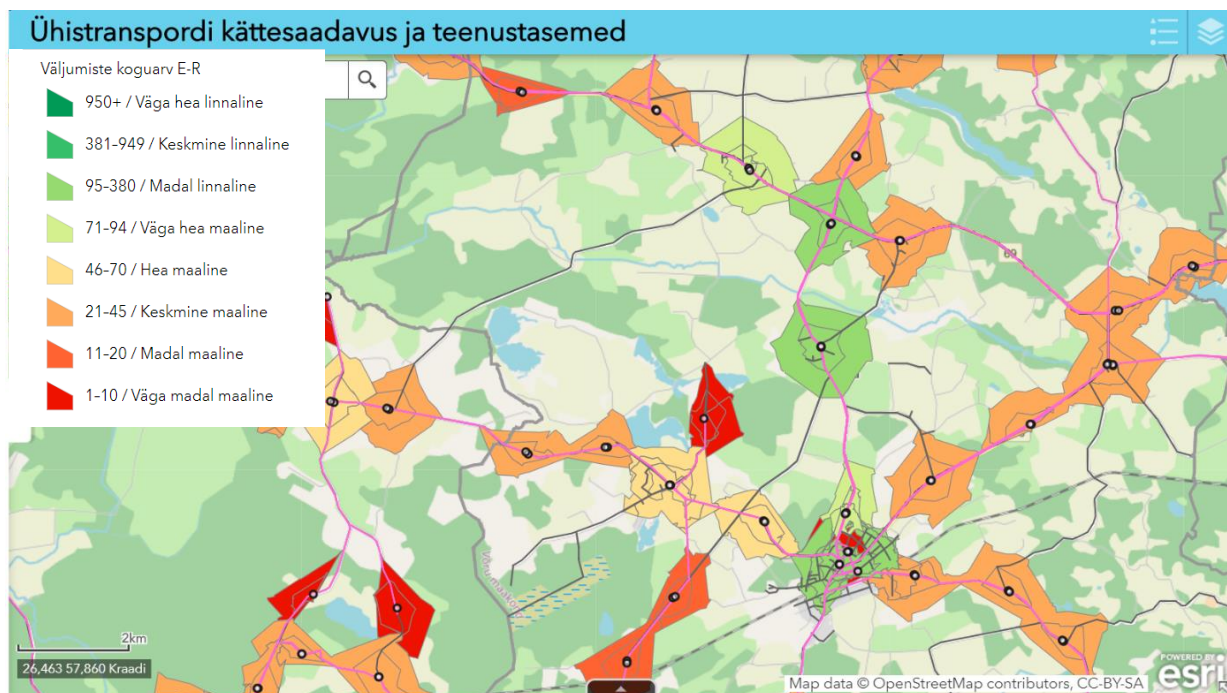
Joonis 11. Tööränne Antsla valla asulates (väljavõte Väikeasulate uuringu kaardirakendusest¹⁸)

Valla olemasolev transpordisüsteem põhineb ühistranspordina bussiliiklusel ja era- ehk autotranspordil. Valga-Võru-Koidula raudteed kasutatakse kaubaveoks. Üha rohkem on panustatud kergliikluse arendamisse. Valminud on Antsla-Kobela kergliiklustee (3,5 km), ettevalmistamisel on Uue-Antsla ja Antsla-Kraavi kergliiklusteede rajamine.

Ühistranspordi teenustase on väga hea Antsla linna ja Kuldre küla vahelisel trassil (Joonis 12). Mujal vallas varieerub teenustase väga madalast keskmiseni.

Lähtuvalt riigi transpordi ja liikuvuse arengukavas antud suunistest peaks käsitlema Antsla linna ja lähiala piirkonnana, kus toimiks sage ühistransport ning oleks head võimalused kergliikluseks. Mujal vallas tuleb luua tingimused eelkõige mugavaks autotranspordiks sh nõudetranspordiks. See tähendab heas korras tolmuwabade katetega teedevõrgu olemasolu.

¹⁸ Eesti väikeasulate uuring. Hendrikson & Ko, 2019, https://planeerimine.ee/static/sites/2/vaikeasulate_uuring_2019.pdf

Joonis 12. Ühistranspordi teenustasemed Antsla linna lähipiirkonnas (väljavõte Maanteeameti ühistranspordi kaardirakendusest¹⁹)

Planeerimisettepaneku koostamisel soovitame:

- Planeerida kergliiklusteede võrgustik ühendamiseks Antsla linna ja lähiumbruse asulaid.
- Kõikide püsivalt asustatud külade ühenduste peavad olema tolmuvaba kattega.

¹⁹ <https://www.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=33010118531f4e75a95005e6c8771dc8>

6. Ehitus ja maakasutus

Alljärgnevas on analüüsitud, kuivõrd kehtivates üldplaneeringutes kavandatud maakasutus on realiseerunud ja milline on olnud ÜP-de roll asustuse kujunemisel. Antsla valla territooriumil kehtib hetkel kaks üldplaneeringut: Antsla valla üldplaneering (kehtestatud 25.09.2012) ja Urvaste valla üldplaneering (kehtestatud 17.04.1997).

Kehtiv Antsla valla ÜP ei sätesta valla üldisi ruumilise arengu põhimõtteid, küll annab suuniseid maakasutuseks. Elamumaid on reserveeritud olemasolevate elamumaade laiendusena Antsla linnas, Vana-Antsla alevikus, Kollino külas, Tsooru külas ja Kobela alevikus. Ükski neist ei ole tänaseks realiseerunud. Tootmismaid on reserveeritud Antsla linnas, Kobela alevikus ja nende lähipiirkonnas. Neist võiks esile tõsta Kobela tööstusala järjepidevat arendamist, kus ÜP-le on järgnenud detailplaneering, saadud toetus Lusti tee rekonstrueerimiseks ning alale on reaalselt tulnud uusi ettevõtteid (vt pt 5).

Aastatel 2014-2019 tehtud ehitusloa taotluste²⁰ põhjal võib väita, et peamiselt ehitatakse sh rekonstrueeritakse taristu objekte (side, vesi, kanalisatsioon), avalikke objekte (mänguväljakud, avalike hoonete rekonstrueerimine) ning ka tootmisobjekte. Tootmisobjektide puhul on ilmselt oluline roll olnud PRIA toetustel põllumajanduslike tootmishoonete rajamiseks. Uusi eluhooneid püstitatakse kogu valla territooriumil vaid üks kuni kaks aastas. Sarnaselt on valdav osa detailplaneeringuid tehtud avalike objektide või tootmishoonete rajamiseks Antsla linnas või Kobela alevikus, kus kehtib detailplaneeringu koostamise kohustus (Tabel 8). Seega, sisuline vajadus detailplaneeringu, kui ruumilise planeerimise kavandamise tööriista järele, on olnud tagasihoidlik. ÜP-d muutvaid detailplaneeringuid ei ole olnud.

Tabel 8. Detailplaneeringud Antsla vallas

Detailplaneeringu nimetus	Kehtestamise kuupäev	Sisu
Tsooru mnt 2a kinnistu DP (Antsla linn, DP kohustusega ala)	18.12.2012	
Komposteerimisväljaku ja Lustimäe ning selle lähiümbruse DP (Antsla linn, DP kohustusega ala)	30.09.2013	Komposteerimisväljak
Kobela Tööstusala DP (Kobela alevik, DP kohustusega ala)	30.09.2014	Tööstusala
Jaani tn 45 krundi DP (Antsla linn, DP kohustusega ala)	jaanuar 2016	Sõidukite tehnöülevaatuse punkti rajamine
Kobela alevikus servituutide määramise DP (Kobela alevik, DP kohustusega ala)	22.03.2017	Servituutide määramine trassidele
Karjasoo-Puhkeala DP (???)	22.03.2017	Hooldekodu rajamine
Tamme tn 8c krundi DP (Antsla linn, DP kohustusega ala)	29.12.2017	Sotsiaalmaja rajamine
Kooli tee 12 krundi DP (Antsla linn, DP kohustusega ala)	07.03.2018	Esmatasandi tervisekeskuse rajamine
Madise DP (Urvaste vald)	25.02.2009	

Urvaste valla üldplaneering on koostatud tol ajal kehtinud planeerimis- ja ehitusseaduse reeglite järgi ja oma aja vaimus. ÜP jagab endise Urvaste valla territooriumi: põllumajandustsooniks; metsamajandustsooniks; puhkemajandustsooniks; tsoneeritud hoonestusaladeks; eraldi

²⁰ Ehitisregistri andmed

paiknevateks tootmisaladeks ning põllumajandus- ja metsamajandustsooniks puhkemajanduse kaaskasutusega. ÜP kohaselt tugineti territooriumi tsoneerimisel valla arengukavale ning riigi ja valla huvidele. Riigi huvidenä käsitleti keskkonnaseisundi tagamiseks ja loodusressursside säästlikuks kasutamiseks kehtestatud nõudeid maakasutajaile. Valla huvi oli maade reserveerimisega luua võimalused valla arenguks, et kindlustada elanikud elu- ja töökohtadega, teeninduse ja inimsõbraliku keskkonnaga.

Tsoneeritud hoonestusaladena ehk põhiliste arengueeldustega asuladena on ÜP-s toodud Uue-Antsla, Kuldre, Vaabina ja Urvaste külad. Nendes külates on tsoneerimise käigus reserveeritud ka elumumaid. Täiendavaid tootmismumaid reserveeritud ei ole. Ärimaad reserveeriti Kuldre külas Tõrva–Võru maantee ääres. Täna üks ÜPga kavandatud midagi realiseerunud ei ole, kuna kogu ehitustegevus on endise Urvaste valla territooriumil olnud väga tagasihoidlik. ÜP-s arengueeldustega välja toodud külad on täna üks kahanevad²¹. 23 aasta jooksul on kehtestatud üks detailplaneering: Madise kinnistu DP Restu-Madissõ järve kaldal.

Kokkuvõttes on üldplaneeringute roll ruumilise arengu suunajatena olnud pigem tagasihoidlik, eriti elumumade osas. Seda eelkõige kahaneva elanikkonna tõttu. Õnnestunuks ja sihipäraseks võib pidada tootmismumade ja Antsla linna arendamist.

2019. aastal koostati Antsla linna ruumikava²². Ruumikava toob välja, et ühe suurejoonelise keskuse asemel on Antslas kolm keskumala, mis kõik vajavad arendamist ja kokku sidumist nende vahelise tänavaruumiga. Antsla kese on vallavalitsuse esine koos riigimaanteele loodud ringristmikuga, kus on vaja tähelepanu pöörata ruumi kasutusmugavusele ning kujundada sellest selline linna süda, mis ei oleks vaid infrastruktuuri ristumispunkt. Teiseks oluliseks keskuseks on Antsla gümnaasiumi, Antsla Kultuuri- ja Spordikeskus, Keeritiigi pargi ja tervisekeskuse piirkond, mis vajab gümnaasiumi ja pargiruumi õuealade sidumist. Samuti ei saa unustada ajaloolist raudteejaama ala, kus peab olemasolevate funktsioonide kadumise kõrval lisama uut - ajutised turuletid tooma nurga tagant välja, kaaluma raudteejaama hoone munitsipaliseerimist (tulevikus võib see olla mitme kasutusega nn muuseum-kogukonnamaja, mille esisest ruumist võib kujundada bussiooteplatvormi ning kus saavad ruume rentida ka kaugemalt tulijad).

Planeerimisettepaneku koostamisel soovitate:

- Arvestades tagasihoidlikku ehitustegevust, väljaspool Antsla linna ja Kobela alevikku elamu- ning äri- ja tootmismumaid mitte määrata, vaid anda detailplaneeringu koostamise juhud, üldised ehitustingimused ning alused projekteerimistingimuste väljastamiseks.
- Antsla linna ja Kobela aleviku ning nende lähiümbrust, kus elab suurem osa valla rahvastikust ja toimub suurem osa igapäevasest liikumisest, käsitleda ühtse piirkonnana.
- Maakasutuse kavandamisel arvestada Antsla linna ruumikavas tehtud tähelepanekute ja ettepanekutega.

²¹ Eesti väikeasulate uuring. Hendrikson & Ko, 2019, https://planeerimine.ee/static/sites/2/vaikeasulate_uuring_2019.pdf

²² Antsla ruumikava. Linnalabor, 2019.

7. Miljööväärtused ja väärtusliku maastikud

Elukeskkonna kvaliteedi tagamisel on oluline roll muuhulgas esteetilistel väärtustel; lisaks looduslikule esteetikale ka inimtekkelise pärandi väärtustamisel. Elukeskkonna esteetilised väärtused hõlmavad nii väljakujunenud (küla)maastikulisi tervikuid, linnalises keskkonnas kujunenud iseloomulikke miljöösid kui ka üksikehitiste kõrget arhitektuurset kvaliteeti. Elukeskkonna esteetiliste väärtuste säilimist ja jätkuvust tuleb pidada kvaliteetse elukeskkonna üheks tagatiseks.²³

ÜP ülesannete hulka kuulub miljööväärtuslike alade, väärtuslike maastike ja väärtuslike üksikobjektide määramine ning nende kaitse- ja kasutustingimuste seadmine. Miljööväärtuslik ala on seadusega defineerimata mõiste. Üldjuhul mõeldakse miljööväärtuslike alade all ajalooliselt kujunenud terviklikke piirkondi, millel on ühiseid jooni, nt nende ainulaadsus, terviklikkus, tüüpilisus, autentsus, algupärasus, esteetilisus, rikkumatus. Väärtuslikuks maastikuks loetakse üld- või maakonnaplaneeringuga määratletud alasid, millel on ümbritsevast suurem kultuurilis-ajalooline, esteetiline, looduslik, identiteedi- või puhkeväärtus.

Kuni 01.07.2015 kehtinud planeerimiseseaduse kohaselt tuli ÜPga määrata miljööväärtusega hoonestusalad ning nende kaitse- ja kasutamistingimused. Kuni 31.12.2002 kehtinud planeerimis- ja ehituseadus miljööväärtusi ei käsitelnud. Seetõttu 1997. aastal kehtestatud endise Urvaste valla ÜPs nimetud teema käsitlus puudub. 2012. aastal kehtestatud endise Antsla valla ÜPs on miljööväärtuslikeks käsitletud hoonestatud alasid, milleks on valitud Taberlaane küla ning Kobela alevikus Kalda ja Nurme tn krundid ning Kobela keskusehoone, kus pearõhk on krundi struktuuri ja hoonestuse säilitamisel. Visuaalse vaatluse põhjal võib nentida, et miljööväärtuslikuna ÜPs märkimine alade väärtusi reaalselt ei säilita. Vaated Taberlaane külale on kinni kasvanud ja küla struktuur on vaevu märgatav. Kobela aleviku miljööväärtusliku hoonestusala hooneid on aga remonditud ja kaasajastatud, kasutatud erinevaid materjale ja lisandusi, mistõttu nende terviklikkus on küsitav. See paneb ka kahtluse alla miljööväärtuslike aladel ehitusluba mitte eeldavate ehituslike piirangute seadmise, kuna selliste piirangute järgimist on omavalitsusel raske kontrollida.

Võru maakonnaplaneeringuga on miljööväärtuslikeks aladeks Antsla vallas määratud: Kaika, Tsooru, Kirikuküla ja Kobela (joonis 11). Algselt on need määratud teemaplaneeringuga „Asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused“, mis kehtestati 2005. aastal. Seega endise Antsla valla üldplaneeringu koostamise käigus peeti neist miljööväärtuslikeks ainult Kobela alevikku, aga mitte Kaikat ja Tsoorut. Kirikuküla asub endise Urvaste valla piires ja seda ei ole üldplaneeringus käsitletud. Kirikuküla jääb ühtlasi Uhtjärve ürgorg – Pokumaa väärtusliku maastiku piiresse ning Urvaste kirik ja kirikuaed on ka kultuurimälestised. Küla hoonestuslaadis tajutavaid miljööväärtust omavaid ühisjooi on raske välja tuua.

Erinevates analüüsides^{24,25} on välja toodud hajaasustuses miljööväärtuslike (hoonestus)alade määratlemise keerukuse. Ühest küljest seetõttu, et hajakülades üldjuhul ei moodustu taludest tervikut ning alade piiritlemine on keerukas. Lisaks on taluarhitektuuri väärtusi tavaliste kriteeriumite alusel keeruline mõtestada ja hinnata, kuna taluarhitektuur on olnud eelkõige praktiline. Samuti tekitavad elanikes vastumeelt miljööväärtuslikele aladele seatavad piirangud. Avaliku huvi nimel kehtestatakse ühesed väärtused, mis lähemal vaatlusel ei esinda sageli ühegi majaomaniku huve ega arusaamasid. Kohalikele elanikele oleks arusaadavam ja vastuvõetavam kui ehitusalased regulatsioonid tulenevad pigem praktilistest põhjendustest kui miljööväärtustest.

Hajaasustuses on arhitektuurist olulisemaks asustusstruktuur ja maastikumuster (pinnavormid ja avatud-suletud alade vaheldumine) ning miljööväärtuslike alade määratlemise eesmärk peaks olema mitte piirangute seadmine, vaid nende kui atraktiivsete elukohtade esile toomine. Üks kahanemisega

²³ Võru maakonnaplaneering 2030+

²⁴ Taluarhitektuuri väärtused ja miljööväärtuslike alade planeerimispraktika Eesti maapiirkondades. Rasmus Kask Eesti Vabaõhumuuseum, teadur. Eesti Vabaõhumuuseumi Toimetised, 2015

²⁵ Miljööväärtused maapiirkonnas. Maapiirkonna miljööväärtuslike alade käsitlemise juhend Põlvamaa näitel. Hellström, K, Kais, M. Põlva, 2011.

kohandumise meetmeid on laienemise asemel olemasolevate väärtuste ja eripära tähtsustamine ning kasutamine²⁶. Üldplaneeringu koostamise käigus tuleb selgitada, millised on need Antsla valla asustuse ja asulate väärtused ja eripärad, mis aitaksid kinnistada olemasolevaid ja juurde tuua uusi elanikke.

Väärtuslike maastike määratlemisega alustati Eestis 2000. aastate alguses, kui maastikud inventeeriti ja hinnati viit tüüpi väärtuste alusel: kultuurilis-ajalooline väärtus, esteetiline väärtus, looduslik väärtus, identiteediväärtus ning puhkeväärtus²⁷. Metoodikas²⁸ on selgitatud, et nimetatud väärtusi leidub vähemal või rohkemal määral igal pool, kuid teatud aladel on aga need väärtused selgelt kontsentreerunud, paremini säilinud või eksponeeritud. Seetõttu on ka võimalik piiritleda maastikke, millel on teistest suurem väärtus, ning mis seetõttu väärivad meie erilist tähelepanu. Samuti lähtuti väärtuslike maastike määratlemisel arusaamast, et need on alad,

- mis võiksid saada maastikuhoolduslepingute objektiks, kui selleks tekivad vahendid;
- mille piirides võiksid kehtida teatud ehituspiirangud;
- mille piirides maaomanik või -valdaja peaks selleks volitatud ametkonnaga kooskõlastama maastikku muutvaid tegevusi.

Väärtuslike maastikke ähvardavate konkreetsete ohtudena nähti siis põllumajanduse hääbumist, külade tühjenemist, vanade metsade raiet ning ehitustegevust atraktiivsetel rannaladel.

Ligi 20 möödunud aastaga on selgunud, et väärtuslikele maastikele maastikuhoolduskavasid ei ole koostatud ja maastike hooldus on reguleeritud erinevate põllumajanduslike toetuste ja meetmetega. Samuti ei ole planeeringud tõhusaks vahendiks metsaraiete või -istutuste reguleerimisel. Peamiseks meetmeks on siiski ehituslike piirangute seadmine, kui see on asjakohane. Samal ajal on muutunud ka maastikud ise, seda nii ehitustegevuse, metsaraiete, põllumajanduse intensiivistumise, maamajandusele suunatud toetuste, aga ka metsastumise ja võsastumise tõttu. Muutusi on olnud ka kaitstavate loodusobjektide ja kultuurimälestiste osas, kus on nii objekte lisandunud kui ka kaitse alt välja arvatud. Kõike eelpooltoodut arvestades on põhjendatud üldplaneeringu koostamise raames väärtuslikud maastikud üle vaadata ja vajadusel nende piire täpsustada.

Võru maakonna sh Antsla valla väärtuslikud maastikud on määratud maakonnaplaneeringuga (joonis 11), mis võttis vastava teema üle 2005. aastal kehtestatud teemaplaneeringust „Asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused. Kokkuvõtte Antsla vallas määratud väärtuslikest maastikest on tabelis 5.

²⁶ Eesti väikeasulate uuring. Hendrikson & Ko, 2019

²⁷ *Kultuurilis-ajaloolise väärtusega* on traditsioonilise ilmega küla- või mõisamaastikud, samuti traditsioonilise ilmega kirikukülad. Väärtuslikud on veel kohad, kus on tihedalt üksteise kõrval säilinud jälgi erinevatest ajalooperioodidest muinasajast tänapäevani, samuti ajaloosündmuste, muistendite või kultuurilooga seonduvad paigad.

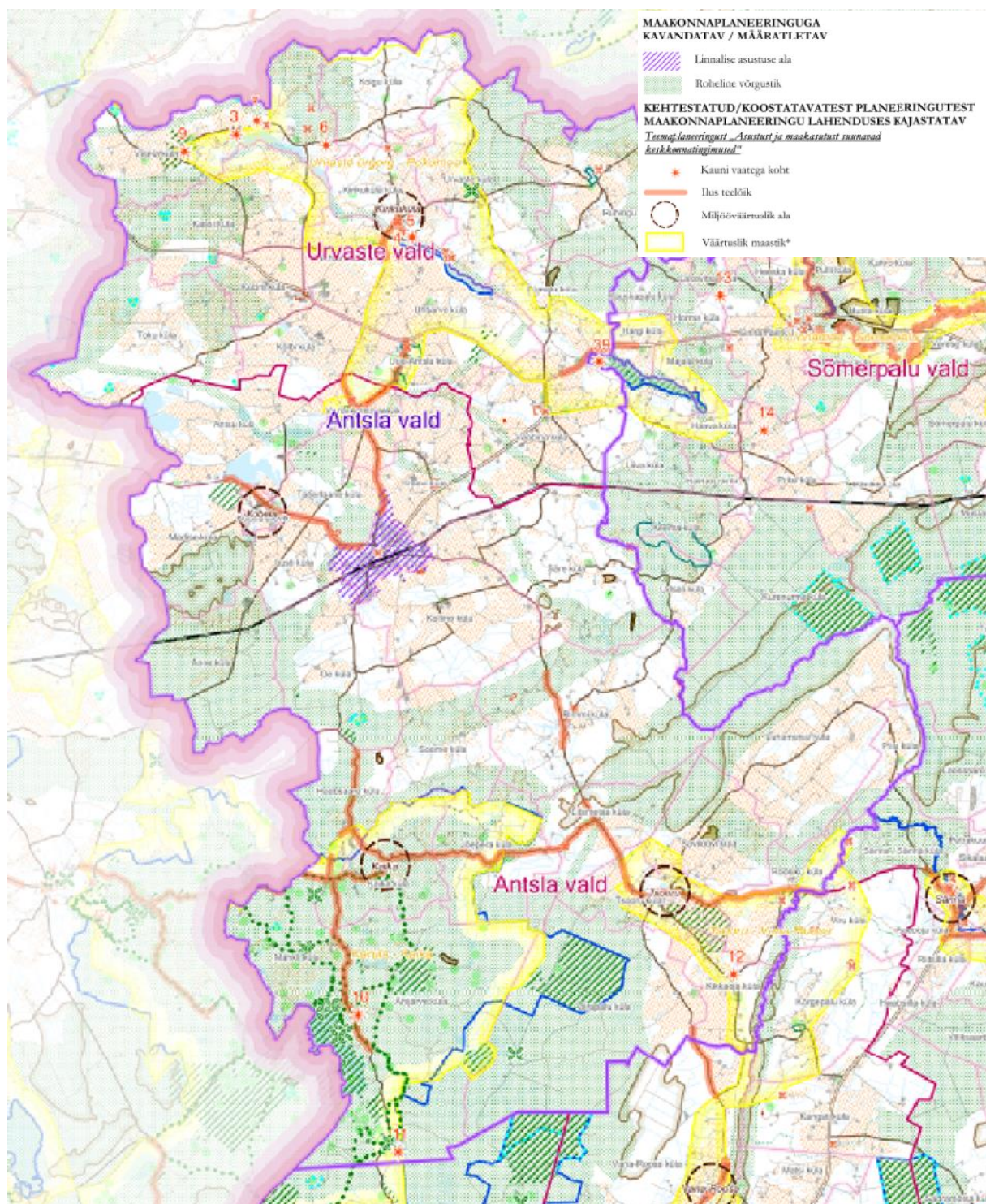
Identiteediväärtust omavad alad ja objektid, mis on kohalike elanike jaoks olulised või kõrgelt hinnatud.

Esteetilise väärtusega on maastikud, mis on mitmekesised, vaheldusrikkad, omapärased või lihtsalt väga ilusad.

Väärtuslik puhkemaastik võib olla nii põlismets kui kohalikkude ajalugu ja traditsioone väljendav ilus kultuurimaastik. Ala väärtust tõstab läheduses asuv meri, järv või muu veekogu, samuti kõikvõimalikud vaatamisväärsused. Puhkemaastik peab olema kergesti ligipääsetav.

Loodusväärtust omavad raietest puutumata vanemad metsad (nn põlismetsad), suuremad looduslikus seisundis olevad märgalad, looduslikud rohumaad ehk niidud ning puhtaveelised veekogud, mis on maaparandusest rikkumata.

²⁸ Väärtuslike maastike määratlemine. Metoodika ja kogemused Viljandi maakonnas. Hellström, K. jt, 2001

Joonis 11. Miljööväärtuslikud alad ja väärtuslikud maastikud Võru maakonnaplaneeringus

Tabel 5. Võru maakonnaplaneeringuga määratud väärtuslikud maastikud Antsla vallas

Nimetus	Tähtsus	Kirjeldus	Üldised soovitused
Karula-Kaika	Riiklik	Põhiosas järgib Karula rahvuspargi kontuure, juurde on liidetud Kaika kuppelmaastiku alad. Iseloomulik on paljude loodusväärtuste olemasolu. See on ala, mis moodustab terviku Valga maakonda jääva territooriumiga.	Karula kuppelmaastikul paiknevate väikeste põllu-, ja heinamaade avatud hoidmine. Piirkonnale omase taluarhitektuuri säilitamine ja edasiarendamine. Teemaparkide arendamine Ähijärve kaldaalal ja lähiümbruses sh detailplaneeringu koostamine.
Urvaste ürgorg - Pokumaa	Maakondlik	Urvaste ürgoru ala, mis saab alguse Löödla järve ümbrusest ja kulgeb loode suunas Visela järve läänepoolse tipuni piki maakonna piiri, haarates enda alla ka turismiobjektiks kavandatava Pokumaa ürgse looduse õpperaja.	Põllumaastike säilitamine, vaadete avamine järvedele. Kaitseväärtusega üksikobjektide ning nende juurdepääsude korrastamine ja tähistamine. Maastiku korrastamiseks hooldussoovituste koostamine Urvaste Ürgoru nõlvade õsastumisest vältimine.
Tsooru – Vana-Roosa	Kohalik	Põlised asualad, ajaloolised mõisapõllud, Vana-Roosa kirikuküla, Mustjõe läänekalda kõrgendik	Arhitektuuriväärtustega objektide puhul nende ajaloolise ilme säilitamine. Maastiku korrastamiseks hooldussoovituste koostamine. Kaitseväärtusega üksikobjektide ja juurdepääsuteede korrastamine ja tähistamine.

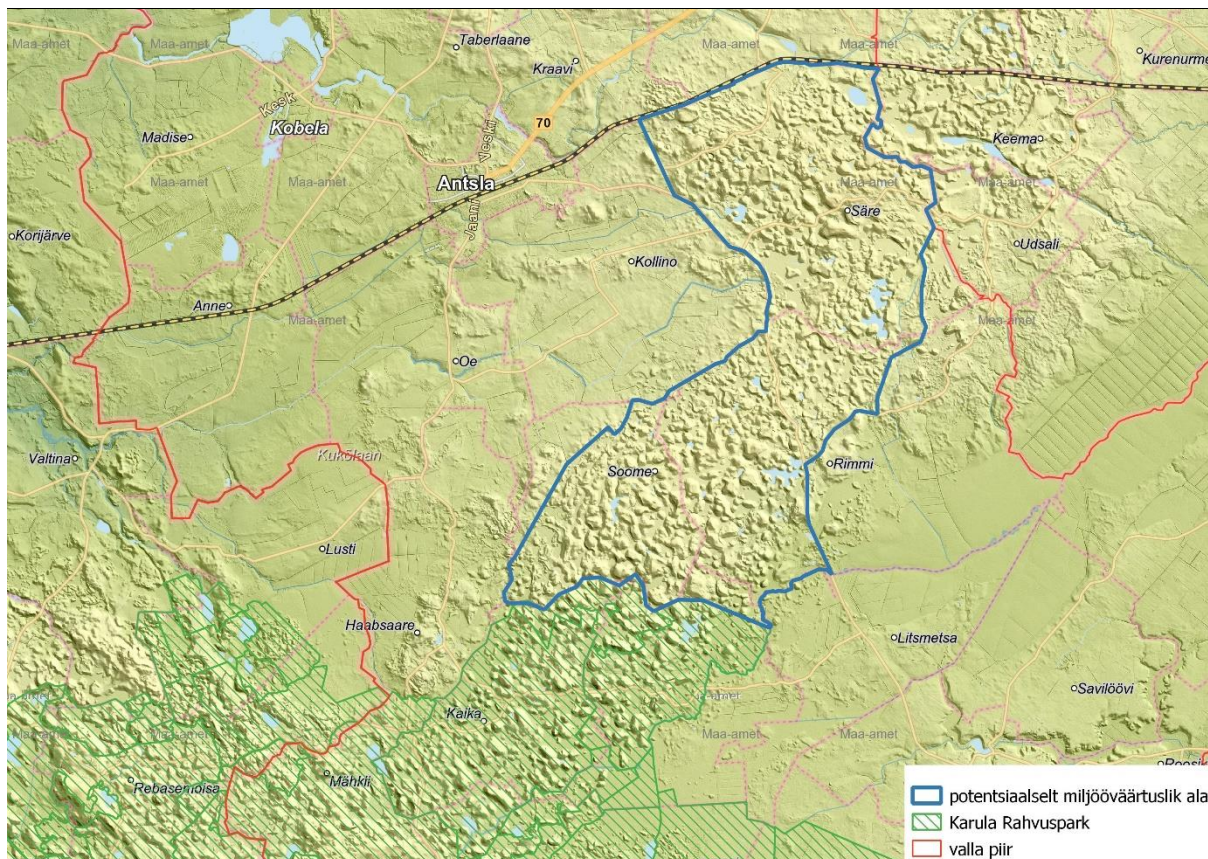
Antsla vallas asuvatest väärtuslikest maastikest on kõige esinduslikum riikliku tähtsusega Karula – Kaika. Karula-Kaika ala hõlmab valdavalt Karula rahvusparki ja teemaplaneeringus on siin kõrgelt hinnatud kõiki maastiku väärtusi. Antsla vallas on kõige ilmekamaks osaks sellest Kaika kuplistik. Kaika kuplistik on kuppelmaastiku esindusala Eestis. Domineerivad keskmise suhtelise kõrgusega (10–25 m) kuplid, mille hulka lisandub üksikuid kõrgemaid (kuni 42 m) ja madalamaid künkaid (kühmusid). Pikka aega kasutati kupleid peamiselt heina- ja karjamaana; üksnes järsemad nõlvad ja väheviljakad kupli laed jäid metsa alla. Nendelt aladelt pärinevad Karulale iseloomulikud ülesvõtted kaunite maastikuvaadetega, kus ridamisi paiknevad kuplid on metsaste mütsidega. Nüüd saab niisugust maastikupilti näha vaid üksikutes kohtades ja sedagi piiratud alal, sest võsastumine ja metsastumine sulgeb vaate Karula kõige iseloomulikumale maastikule.²⁹

Karula rahvuspargi külad on hinnatud elukeskkond, nagu kinnitab Eesti väikeasulate uuring³⁰. Siinsele pärandmaastikule on iseloomulik hajaasustus traditsiooniliste hoonetega, kõlvikute vaheldumine, tihe teedevõrk, metsad ja veekogud. Karulas võib näiteks kuplilisel maastikul lugeda ka lähiajaloo erinevate perioodide märke – kupli laelt järjest madalamale nihkuv metsapiir, terrassid jms. Pärandmaastiku osaks on hajatalud. Karula rahvuspargis on asustusstruktuuri säilitamisele

²⁹ Järvet, A. Vaheldusrikas Karula maastik http://vana.loodusajakiri.ee/eesti_loodus/EL/vanaweb/9810/maastik.html

³⁰ Eesti väikeasulate uuring. Hendrikson & Ko, 2019

Sarnast pärandmaastikku leidub aga kogu Karula kõrgustikule jääval alal edela-kirde suunalise vööndina Jõepera, Soome, Rimmi ja Säre külates (**Joonis 13**). (Miljöö)väärtuslikke alasid võib leida eelkõige sellest piirkonnast. Üldplaneeringuga on põhjendatud, kas laiendada Karula – Kaika väärtuslikku maastikku või määrata alale jäävates külates miljööväärtuslikke alasid.

Urvaste ürgorg - Pokumaa on maakondliku tähtsusega väärtuslik maastik. Väärtust andvate aspektidena on märgitud Uhtjärve, Löödla järve, avanevaid vaateid Otepää, Haanja ja Karula kõrgustikele, Visela jõge, Tamme-Lauri tamme, Mäe - Lõhtsuu tamme, Visela korgipuid, Urvaste mõisa ja kirikut ning Pokumaad. Teemaplaneeringus kõrgeks hinnatud kultuurilis-ajaloolist väärtust, esteetlist-, loodus- ja identiteediväärtust on hinnatud keskmiseks ning puhkeväärtust madalaks. Täna on tõusnud piirkonna puhkeväärtus tänu Pokumaa arendamisele ja Uhtjärve äärsel puhkealal, samuti loodusväärtus, kuna on loodud Uhtjärve hoiuala. Maakonnaplaneeringuga määratud väärtuslik maastik hõlmab kohati ka alasid, mille väärtusi ei ole välja toodud või mille osas puudub täna vajadus piirangute seadmiseks. Urvaste ürgorg – Pokumaa väärtusliku maastiku piiri on mõistlik korrigeerida Uue-Antsla ja Vana-Antsla mõisasüdamete osas, kuna seal asuvad väärtuslikud objektid on juba kaitse alla kultuurimälestistena ja mõisapargid kaitstavate loodusobjektidena ning puudub vajadus täiendavate ehituslike piirangute seadmiseks. Väärtusliku maastiku piiri korrigeerimisel välja jäänud lagedad alad on määratletud väärtuslike põllumajandusmaadena, mis tagab nende säilimise avatuna ka väljaspool väärtuslikku maastikku. Samuti on vajalik viia piir kokku looduses tajutavate objektidega, et see oleks inimestele paremini

³¹ Karula rahvuspargi, Karula loodusala ja Karula linnuala kaitsekorralduskava 2020-2029. Keskkonnaamet, 2019

arusaadav. Sellisena vastab ala paremini selle peamistele väärtustele, milleks on Uhtjärve ürgorg ja Pokumaa.

Tsooru - Vana-Roosa on kohaliku tähtsusega väärtusliku maastik, millest pool asub Rõuge vallas. Teemaplaneeringus on vähe infot ala määramise põhjuste kohta Antsla valla piires. Nimetatud on põliseid asulapaiku hilisemate mõisakohtadega, Vana-Roosa kirikuküla, Mustjõe läänekalda kõrgendikku ja Tsoorut. Seega võib eeldada, et peamiseks põhjuseks on olnud Tsooru mõisasüda. Tsooru külas olevad arhitektuurimälestised ning park on juba kohaliku ja riikliku kaitse all, samuti on külakeskust ümbritsevad põllumaad määratud väärtuslikeks põllumajandusmaadeks. Väärtusliku maastiku alale jääb ka hulgaliselt põllumajanduslikke tootmishooneid, mis selle esteetlist väärtust kahandavad ja kaitsmise vajaduse küsitavaks muudavad. Kokkuvõttes puudub Tsooru küla puhul reaalne vajadus täiendava piirangu lisamiseks väärtusliku maastiku näol ja selle koosseisu võiks jääda vaid Mustjõgi ja selle lamm, mis moodustaks terviku jõe läänekaldal asuva kõrgendikuga. Ühtlasi võiks muuta ka väärtusliku maastiku nime selle asukohale vastavalt Roosiku – Vana-Roosaks.

Planeerimisettepaneku koostamisel soovitame:

- Antsla valla kontekstis leidub potentsiaalselt väärtuslikke alasid eelkõige Karula kõrgustikule jäävatel pärandmaastikel. Kuna sealsed Jõepera, Soome, Rimmi ja Säre on hajakülad, kus peamine on traditsioonilise asustusstruktuuri ja maastikumustri jälgimine, on otstarbekas seal mitte määrata miljööväärtuslikke külasid, vaid haarata piirkond Karula-Kaika väärtusliku maastiku koosseisu.
- Muuta Urvaste ürgorg – Pokumaa ja Tsooru – Vana-Roosa väärtuslike maastike piire tänastele oludele vastavaks.